

મુદલાં દોખ્યાજ.

શહેનશાહ અકબરના દરબારના વિલક્ષણ
લતીફખાજ તથા વાક્યચાતુર્યતાના ઇસ્લામી
પહેલવાનનું જીવન ચરિત્ર.

લખી છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

એદલજી ધનજી કાખા.

અમરેલી—કાઠીયાવાડ

ઈ. સ. ૧૯૧૩.

આવૃત્તિ પહેલી.

નકલ ૫૦૦.

ધા “ અમરસિંહજી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ—અમદાવાદમાં
પદ્માજી નુરખાન અમીરખાન વકીલે છાપી.

કીંમત મફત.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ

૪૨૫૮

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૨૮૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ગુજરાતી શોધાત્મક

વિષય ૨૪૬૮:૬૫ શોધાત્મક

મુસ્લાં દોખ્યાળ.

માખાપ તથા જન્મ.

મુસ્લાં દોખ્યાળનું મુળ નામ અયુલ હસન, તેના પીતાનું અયુ મોહાસીન અને તેની માતાનું નામ સેરાજ-ઉન-નીસા હતું. કાઈ તેને આરમ તોખમ અને કાંઈ અજમ તોખમનો જણાવે છે. ઇતિહાસનાં પૃષ્ઠે ઉચ્ચાવતાં તે આરખ તોખમનો સિદ્ધ થાય છે. અરખસ્તાનનો તાએર નામનો પ્રખ્યાત કસ્બો તેનું વતન હતું. તેની માતા સેરાજ-ઉન-નેસા ધણીજ સદ્ગુણી અને બલી સ્ત્રી હતી. તેનું બાલ્ય તથા અંતર સ્વરૂપ અતિ ખુશસુરત હતું. સેરાજ-ઉન-નેસા જેવી કમસુખન, સદ્ગુણી અને ખુશસુરત સ્ત્રી હતી; તેવીજ તે કરકસરવાળી અને દુરદેશ હતી. વેપાર રાજગારને લગતી આવડત તો તેનામાં એટલી બધી સરસ હતી કે જેને લઈ તે પોતાના પતીનો જમણો હાથ મનાતી હતી.

અયુ મોહાસીન પોતાના કુટુંબમાં આખરદાર, તવંગર અને લાગવગવાળો માણસ હતો. તેનો ધંધો વેપાર રાજગારનો હતો અને તેના કામમાં તેની બુદ્ધિશાળી સ્ત્રી તેને ધણીજ સહાયતા કરતી હતી.

અયુ મોહાસીનની વય ત્રીસ વર્ષની હતી. તેના લગ્ન થયે ત્રણ વર્ષ થઈ ચુક્યાં હતાં. જન્મે ધણી ધણીયાણી સંતાનની

બહુજ ઇચ્છા ધરાવતાં હતાં. તેમની આવી ઇચ્છા હી. સ. ૯૪૬ ના માહે રજબની તા. ૧૩ ના રોજ ફળીશુત થઇ; એટલે કે તે તારીખે અબુલ હસનનો જન્મ થયો. તેના માત-પીતાએ તેના જન્મ માટે થઇઅનેક માનતાઓ માની હતી. જેનાપર અમલ કરવામાં આવ્યો. અબુ મોહાસીનના આ પુત્રનું નામ મસજીદના પેશ ઇમામે અબુલ હસન રાખ્યું હતું. આ નામ રાખવાના બદલામાં તેને એકહજાર દીરમ ઇનામ આપવામાં આવ્યા હતા.

અબુલ હસન કુદરતી રીતેજ ખુબસુરત હતો. જેમાં વળી લાડ પ્યારમાં ઉછરતાં તેમાં ઘણો વધારો થયો. તેનો એક વિદ્યાર્થી મીત્ર લખે છે કે, અબુલ હસનનો ચેહરો ખીલકુલ કાળો હતો. તેનો પીતા, પુત્રનો આવો હસવા સરખો ચેહરો જોઇ દંગ થઇ ગયો; પરંતુ તે પહેલાં તેના એકાદ બે બાળકો મરી જવા પામ્યાં હતાં તેથી આવા કાળા ચહેરાવાળા પુત્રને પશુ ખુદાની મહાન બક્ષીશ માની લીધી. માત્રાપના અતિશય લાડ પ્યારનાં કારણે પાંચ વર્ષની વયેજ તે ઘણો અટક્યાળો અને તોફાની થઇ જવા પામ્યો હતો. આ વખતે તેને મુદલાં અમદ-ઉર-રહેમાનના મદ્રેસામાં ઇલમ શીખવામાટે ખેસાડવામાં આવ્યો.

બાળપણનાં તોફાનો.

અબુલ હસન જોકે મદ્રેસામાં જતો હતો; પરંતુ ત્યાં જઈ ઇલમ શીખવાના તો તેણે સોમંદજ ખાધા હતા. મદ્રેસામાં

છોકરાઓની છેડછાડ તથા હંસી મચકરી કરતો. કાંઈને માળ દેતો અને કાંઈની માળ ખાતો, કાંઈને મારતો અને પોતે માર ખાતો. મતલબ કે આવી ધમા ચોકડીમાં તે મદ્રેસાનો વખત પસાર કરી નાંખતો.

અમુલ હસન માખાપનો લાડકો, ઉઠાંછળો અને તોશાનમાં કુશળ હતો. પાંચ સાત વર્ષની વયમાંજ તે એવા પ્રકારની લુચ્ચાઈઓ તથા મચકરીઓ કરતો હતો કે જેને લઈ તેની ભવિષ્યની વિલક્ષણ જીંદગીનું બાન થઈ આવતું હતું. ઉસ્તાદના આ લાયક અને સદ્ભાગી શિષ્યે “બીસમિલ્લાહ” માંજ પોતાનો હુનર અજમાવવો શરૂ કરી દીધો. તેના સંબંધમાં નીચેના બે લતીફા ધણાજ પ્રખ્યાત છે. આ લતીફા તેની બાળ્યાવસ્થામાંજ તેનાથી જાહેર થવા પામ્યા હતા.

હું બમણું જોઉં છું.

અમુલ હસનનો ઉસ્તાદ મુદ્દાં અબ્દ-ઉર-રહેમાન એક આંખે કાણો હતો, જ્યારે તે અમુલ હસનને મુળાક્ષર શીખવવા લાગ્યો ત્યારે તે તેમ કરતાં અમુલ હસનને કહેવા લાગ્યો કે બોલ:-અલેહ ખાલી, બે નીચે એક નુકતો, તે ઉપર બે નુકતા. આ સાંભળી અટક્યાળા શીષ્યે એમ નક્કી કરી કે:-બે નીચે બે નુકતા, તે ઉપર ચાર નુકતા. ઉસ્તાદે કહ્યું કે, અરે નાલાયક ! હું એક તથા બે નુકતા કહું છું અને તું બે તથા ચાર કયાંથી લઈ આવ્યો ? બુદ્ધિશાળી શીષ્યે જવાબ આપ્યો કે, ઉસ્તાદ, તમે એક આંખે જોઈ એક તથા

એ નુકસાન કહો છો. મને તો ખુદાએ એ આંખો આપી છે તેથી હું એ તથા ચાર કહું છું. આ સાંભળી ઉસ્તાદનું મુખ એરંડીઉં પીધા જેવું થઈ ગયું. ઉપરાંત મદ્રેસાના બીજા વિદ્યાર્થીઓએ જે લહેજત ઉડાવી તેતો જુદીજ.

ઉસ્તાદને ચોર બનાવ્યો.

એક વખતે મદ્રેસાના છોકરાઓ જ્યારે ખાણું લેવાને ઘેર ગયા ત્યારે અમુલ હસનને એક અટકચાળી સુગ્ર આવી. જલદીથી ખાણું લઈ તે મદ્રેસામાં આવી હાજર થયો. સધળા વિદ્યાર્થીઓ તો ઘેર ખાણું લેવાને ગયા હતા; તેથી મદ્રેસો તદ્દન ઉજડ હતો. માત્ર સધળા વિદ્યાર્થીઓનાં દફતરો પડેલાં હતાં. અમુલહસને એક છોકરાના દફતરમાંથી એક પુસ્તક કહાડી ઉસ્તાદના દફતરમાં મુકી આપ્યું. આટલું કામ કરીને તે બહાર નીકળી ગયો અને જ્યારે બધા વિદ્યાર્થીઓ હાજર થયા ત્યારે પોતે પણ હાજર થઈ ગયો. જે છોકરાનું પુસ્તક ચોરાઈ ગયું હતું તેણે તે વાત ઉસ્તાદને જાહેર કરી. મુદ્દાનાં અબ્દ-ઉર-રહેમાન પણ ધણો કડક માણસ હતો તેથી તેણે ગુસ્સે થઈ હુકમ આપ્યો કે, સધળા છોકરાઓનાં દફતરોની ઝડતી લો અને જે નાલાયકનાં દફતરમાંથી તે નીકળે તેનું મુખ કાળું કરી તેને ખુબ દુઝેત કરો. એક તરફ દફતરોની ઝડતીનું કામ ચાલુ થયું અને બીજી તરફ અમુલ હસન ચોરનું મુખ કાળું કરવા માટે મેથ તથા તેલ લઈ હાજર થયો. ઘણી તપાસ થઈ પણ પુસ્તક કોઈનાં દફતરમાંથી મળી આવ્યું

નહિ. અખુલ હસને ધીરે રહી તે છોકરાને કહ્યું કે, હવે માત્ર ઉસ્તાદનું દ્વર તપાસવું બાકી રહી ગયું છે તેની પણ જડતી લેવી જોઈએ. ઉસ્તાદનાં દ્વરની જડતી લેતાં તેમાંથી તે પુસ્તક ધારણા મુજબ નીકળી આવ્યું. અખુલ હસન મેશ તથા તેલ લઈ હાથ જોડી હાજર થઈ ગયો અને બોલ્યો કે હું હુકમ મુજબ અમલ કરવાને તૈયાર છું. માત્ર આપના હુકમનીજ વાટ છે. ઉસ્તાદતો શરમને લીધે નીચી ગરદન કરી ગયો.

સેરાજ-ઉન-નિસાનું મૃત્યુ.

અખુલ હસને મુદ્દલાં અબ્દ-ઉર-રહેમાનને ધણોજ કંટાળા નાખ્યો ત્યારે અખુ મોહાસીને પોતાના લાડકા પુત્રને તેના મદ્રેસાથી ઉઠાવી લઈ બીજા કોઈ ઉસ્તાદને સુપ્રત કીધો. બીજો મુદ્દલાં જો કે તેની લુચ્ચાઈ તથા અટકચાળીથી ધણોજ ત્રાસ પામી ગયો હતો પણ તેની ખુદી, સ્મરણશક્તિ તથા હાજર જવાબીથી બહુજ ખુશ થતો હતો. તેનું માનવું હતું કે, જો આ છોકરો તોશાન તથા અટકચાળી તજ આપે તો તે એક દીવસે જરૂર મોટો આલીમ થઈ જશે. લોકો તેને વણ આલીમના નામથી પુકારશે. ખરેખર મુદ્દલાં જો કહેતો હતો તે વ્યાજબીજ કહેતો હતો.

અખુલ હસનની માતા જો બહેલી હતી, તે ધરમાંજ તેને શીખવાડતી હતી. અરે પુછો તો તેણે જો કાંઈ બાંધ્યું તુટ્યું ઇલામ શીખી લીધું તે તેની બહેલી માતાનોજ પ્રતાપ હતો.

અખુલ હસનની વય નવદસ વર્ષ વચ્ચેની હતી. તેટલામાં તેનાપર એક કુદરતી સંકટ આવી પડ્યું. આ સંકટથી માત્ર તેનાપર વિદ્યાભ્યાસનો માર્ગ બંધ થયો; તેટલુંજ નહિ પણ તેનાં કારણે તેને એક એવી મુસીબતમાં સપડાવી નાખ્યો કે, જે મુસીબત તેના વતન તજવા તથા બરબાદ થવાનું કારણ થઈ પડી. આ મુસીબત બીજી કોઈ નહિ પણ તેની બહાલી માતા સેરાજ-ઉન-નીસાનું હી. સ. ૯૫૬ માં મૃત્યુ થવા પામ્યું તે હતી.

નાદાન બાળકને કાંઈ થોડી ખચર હતી કે, માતાનાં મૃત્યુ સાથેજ પોતાની તથા પોતાના પીતાની જીંદગી કડવી ઝેર સમાન થઈ પડશે। તે કાંઈ થોડો જાણતો હતો કે તેણીના આલી નીકળવા સાથે ઇઝત દોલત તથા સુભાગ્ય સઘળાં સાથેજ આલી નીકળશે।

અખુલ હસનની નવી માતા.

સેરાજ-ઉન-નીસાના મૃત્યુ પછી ઘરના નોકર આકરોએ જોયું કે હવે બીલકુલ પોપાભાઈનું રાજ્ય છે તેથી તેઓએ ખંન્ને હાથોએ બાપડા અખુ મોહાસીનને લુટવા માંડ્યો. અખુ મોહાસીનને કામકાજની કાંઈપણ આવડત નહિ હતી, વળી સેરાજ-ઉન-નીસા જેવી કુશળ સ્ત્રીની હાજરી વચ્ચે તેની જરૂર પણ નહિ હતી. સઘળાં કામકાજને લગતી વ્યવસ્થા પ્રમાણિક અને કુશળ ઘણીયાણી પોતાને હાથેજ કરી લેતી હતી. તેણીનું મૃત્યુ અખુ મોહાસીન માટે બહુજ મુસીબતને

પાત્ર થઈ પડ્યું. સઘળો વેપાર રોજગાર તથા વ્યવસ્થા બરબાદ થઈ ગયાં. બાળકોની આદત તદ્દન બગડવા લાગી. આવા સખળ કારણોને લઈ તેણે સેરાળ-ઉન-નીશાનાં મૃત્યુ બાદ ખસીમા નામની સ્ત્રી સાથે નીકાલ કરી લીધા.

ધરની બરબાદી થઈ.

અમુ મોહાસીનની નવી ધણીમાણી અને અમુલ હસનની સાવકી માતા ખસીમા, જે કે ખુશસુરતી તથા દેખાવમાં કાંઈ એબને પાત્ર ન હતી; પરંતુ સેંકડો એબોનો એબ તેનામાં એ હતો કે, તેણી હદ ઉપરાંત આકરા મીઝનની, આપણી, ના શરમાન અને અણુધડ હતી. અમુ મોહાસીન નીકાલ કીધા પછી મહા મુસીબતમાં સપડાઈ ગયો હતો; પરંતુ તેને કાંઈપણ ઇલાજ તેનાથી થઈ નહિ શકેનો હતો.

બલી સ્ત્રીએ ધરમાં આવતાંજ ધરના રંગદંગ બદલી નાંખ્યા. અમુ મોહાસીન સમજતો હતો કે ખસીમા અણુધડ અને આકરા મીઝનની છે તથાપિ શું કાંઈ તેણી એટલી બેવકુફ થોડી છે, કે ધરનું સત્યાનાશ કરી નાખશે ! ધરમાં થોડી ધણી રહેવા પામેલી દોષન આ અણુધડ સ્ત્રીએ ઉડાવી મેદાન સાફ કરી નાખ્યું. તેણીએ મોટામાં મોટા જુલમ તો એ કીધો કે અમુ મોહાસીનને બિવિધમાં જેનાથી મોટી ઉમેદ હતી તેને યાને અમુલ હસનને તદ્દન ખરાબ કરી નાખ્યો. અમુલ હસને બે લગામ ઘોડાની જેમ એવી તો ધીંગા મરતી-ઓ કીધી કે તેને દુનિયા અમુઝરનો ખેનાબ દઈ રહી છે.

અમુલ હસન અને ખસીમા.

અમુલ હસનને તેની સાવકી માતા ખસીમા બહુજ પન્નવતી હતી. ગાળ ગલોચ આપતી તથા પેટ ભરીને ખોરાક પણ આપતી નહિ. જ્યારે વાત હદ કુદાવી ગઇ ત્યારે અમુલ હસને પણ તેનો બદલો લેવાનો ઠરાવ કરીધો. તે એવી તો રમત રમ્યો કે ખસીમા માથું કુટીને બેસીજ રહી. તેની રમતનો બેદ છેવટ સુધી તેનાપર ખુલ્લવા પામ્યોજ નહિ. આ રમતને લગતી હકીકત એમ છે કે, અમુલ હસને પ્રસંગ જોઇ પોતાની સાવકી માતાનાં સઘળાં કપડાં ઉઢરની જેમ કાતરી નાખ્યાં ખસીમાને આ બાગતની કશીપણ ખજર પડવા પામી નહિ. એક દહાડો તેણી પોતાનાં પીપર જવાને માટે નવાં કપડાં બદલવા લાગી. પોતાની મોટી અજ્ઞયખી વચ્ચે સઘળાં કપડાં ઉઢરોએ કાતરી નાખેલાં જોયાં. એકપણ કપડું પહેરવાને પાત્ર રહ્યું નહિ. તેણીએ પેટ ભરીને ઉઢરોને ગાળો ભાંડી અને તેવીજ સ્થિતિમાં પીપર ચાલી નીકળી. સાથે અમુલ હસનને પણ તેડતી ગઇ.

અમુલ હસનને આ અટકચાળી માટે ઘણોજ રૂબ હતો, કેમકે આ અટકચાળી એકતો જાહેરજ ન થવા પામી અને બાળુ તેણે પોતાનાં પેટની અગ્નિને ઠંડી કરી ખસીમાનો બદલો લઇ લીધો.

ખસીમાએ પીપરમાં જઇને પણ અમુલ હસનને પન્નવવા માંડ્યો. વારંવારની પન્નવણીથી તે તદ્દન કાપર થઇ ગયો.

અને તેણીની રજા કીધા સિવાય છાનોમાનો પોતાના પીતા પાસે ચાલ્યો આવ્યો. અહીં આવી તેણે એક એવી અટક-આળી કીધી કે જેના કારણે તેના તથા તેના પીતાને પોતાનું વતન તજવું પડ્યું. વતન તજવું પડ્યું એટલુંજ નહિ પણ મૃત્યુ સુધી બાપ બેટા એક બીજાને ભેટવા પામ્યા નહિ.

અમુ મોહાસીન વતન તજે છે.

અમુ મોહાસીન જેવો એક ખાનદાન કુટુંબનો માણસ પોતાના કપુત પુત્રનાં કારણે તદ્દન કાયર થઈ જાય છે. પોતાની નવી ધણીયાણીના દરરોજના ત્રાસથી કાયર થઈ તેણે અનેક વખત વતન છોડી જવા વિચાર કીધો; પરંતુ તેની આશાથી કે તેણી સમજી જશે તેથી તેને છોડી આપ્યો. અમુ મોહાસીન આ વખતે તો એવો બેવતન થયો કે, આજ સુધી તેની હકીકત તદ્દન અંધારામાંજ રહેવા પામી છે.

ખરીમાના પીયરથી અમુજ હસન પીતા પાસે આવ્યો. આ વખતે તેણે એવી તો વિલક્ષણ અટક્યાળી કીધી કે જે માટે અમુ મોહાસીન માટે દયા ઉત્પન્ન થાય છે.

તાએશમાં શમીમા નામની એક દીવાની સ્ત્રી દરરોજ મોહ-સ્લામાં આમતેમ બટક્યા કરતી હતી તેણી શરીરમાં અતિ રૂષ્ટ પુષ્ટ હતી. અમુજ હસન તેને રોટલીના કડકાની લાલચ દઈ પોતાને ઘેર તેડી લાવ્યો. ઘરના ચોરડામાં તેને દાખલ કરી પોતે ઘરની બહાર નીકળી ગયો અને ઉપર તાળું વાસી

રડતો રડતો ખસીમા પાસે જઈ પહોંચ્યો. જવા સાથેજ તેણીને વળગી પડી મોટેથી રડવા લાગ્યો. અને બહુજ દુઃખમય અવાજથી કહેવા લાગ્યો કે, મારા પીતાએ એક ખીજ સ્ત્રી સાથે નીકાલ કરી લીધો છે. અત્યારે તેને ઘરમાં લઈ આવ્યા છે. ઘરમાં આવી કહે છે કે તેણી બહી અને ખાનદાન કુટુંબની છે. સાથેજ તેના બહા સ્વભાવનાં બહુજ વખાણ કરે છે. ઓ, મા! હું ખુદના સોગંદ ખાઈને કહું છું કે તે તારા જોડા બરાબર પણ નથી. મારાથી તો ન રહી શકાયું. મેં તેણી આગળ તારા બહુજ વખાણ કીધાં. વખાણ સાંભળી તેણી મારાપર ગુસ્સે થઈ ગઈ. જ્યારે મેં ખાણું માગ્યું ત્યારે ગાળો બાંડીને કહેવા લાગી કે, તારી માલગદી પાસે જઈને ખાવાનું માગ. આટલું કહેતાં અચુલ હસન વધુને વધુ ખુમે પાડી રડવા લાગ્યો.

આવી સ્થિતિ જોઈ ખસીમાએ કાંઈ પણ આગળ પાછળનો વિચાર નહિ કરતાં તે ગુસ્સામાં લાલચોળ થઈ ગઈ અચુ મોહારીન તથા સમીમાને પણ એટલી બધી ગાળો બાંડી કે જેની કાંઈ હદ નહિ. અચુલ હસનને સાથે લઈ સીધી ઘરમાં આવી પહોંચી. અહીં ખરેખર એક રૂંટપુટ સ્ત્રી હાજર હતી આ કરતાં તેને વિશેષ પુરાવાની અગત્ય જણાઈ નહિ. પગમાંથી જોડા કહાડી શમીમાની હાજરી લેવા માંડી. શમીમા પણ કાંઈ તેનાથી માંજી જાય તેમ ન હતી. તેણે પણ લાત મુકી અજમાવવા માંડી. મતલબકે અચુ મોહસીનનું ઘર તે વખતે લગાઈનું મેદાન થઈ ગયું.

અમુલ હસન તો આ સધળો તમાશો દુર બેઠો બેઠો શાન્તીથી જોઈ રહ્યો હતો. તેને બાપડાને થોડી ખબર હતી, કે આ શાન્તી માત્ર બે મીનિટ માટેજ છે. આ ધમાધમી જોઈ આડોશી પાડોશી દોડી આવ્યા અને ટાઇએ અમુ મોહાસીનને પણ તેના સમાચાર કહી સંભળાવ્યા. તે ઘરમાં આવ્યો પરંતુ તેણે પોતાની અસાધારણ આશ્ચર્યતા વચ્ચે ધણીજ વિચિત્ર સ્થિતિ જોઈ. અંદરથી દાર બંધ જોઈ તેને નવાઈ લાગી. દાર ધણીએ ખડખડાવ્યું પરંતુ તે ખુલ્યુંજ નહિ. છેવટે કાપર થઈ પાડોશીની વંડી કુઠાવી અંદર ગયો. અંદર પહોંચ્યો એટલે ખસીમા શમીમાને તજ તેનાપર હાથ અજમાવવા લાગી ગઈ. શમીમાએ પણ તેણીનું અનુકરણ કીધું. અમુ મોહાસીનની ખુબ હજમત થઈ. તે બાપડો આમ પોતાપર પીટ પડતી જોઈ ઘરથી બહાર નીકળીને નાઠો. નાઠો પણ એવો કે તેનો આજ સુધી પત્તો પણ નહિ લાગ્યો. તેનાપર શું શું આફતો આવી અને ક્યાં તેનું મૃત્યુ થયું તે કોઈ જાણીજ શક્યું નહિ.

અમુલ હસન ભટકતો થયો.

અમુલ હસનને એ વાતની ખીલકુલ ખબરજ ન હતી કે તેની આ અટક્યાળીનું પરિણામ તેના કુટુંબ માટે અતિ દુષ્ટ નીવડશે. તેની ઇચ્છા માત્ર એટલીજ હતી કે, ખમીસાને હેરાન કરી પોતાની બળત્રાને શાન્ત કરે. પણ અહીંતો કરવા ગયો કંઈ ને થઈ ગયું કંઈ ! અમુ મોહાસીનના નાશી જવા બાદ ધણીને ખાઈ જનાર ખસીમા ઘરની સઘળી માલમતા

લઇ પીયર ચાલી ગઇ. અગ્રુલ હસન પીતાની શોધખોળમાં ત્રણ દરવાજાના ફકીર જેમ રજાગતો રામ થઇ ગયો.

જે અગ્રુલ હસન માત પીતાના લાડ પ્યારમાં ઉછર્યો હતો, જેને ખુશાલીમાં રાખવા માટેનો સઘળો સરંજામ હાજર હતો, જેની બાધ્યાવસ્થા બાદશાહી મોજમજામાં પસાર થઇ હતી આજે તે મવાલી જેવો થઇ એક ગામથી બીજે ગામ ભટકતો ફરે છે, તેણે કપડાં જે પહેરેલાં હતાં તે તદ્દન મેલાં થઇ ગયાં હતાં પરંતુ પેટ ભરવાને ખેટી બદામ પણ તેની પાસે હતી નહિ. કોઇએ દયા લાવી કાંઇ આપ્યું તો ફીક નહિતર ભુખના કણકા.

સૌથી પહેલાં તેણે મક્કામાં પીતાની શોધખોળ કીધી; પણ ત્યાં પોતાનો હેતુ પાર પડ્યો નહિ. છેવટે ભટકતાં એક ઇરાની કાફરો હાથ લાગી ગયો. કાફરાના લોકો તેની ભાખાથી અજાણ્યા હતા, પરંતુ કાફરાનો વડો અરબી ભાષા જાણતો હતો. તેણે જ્યારે અગ્રુલ હસનની સઘળી હકીકત સાંભળી ત્યારે તેને તેના પર ધણી દયા ઉતપન્ન થઇ. તેનાં કપડાં બદલાવ્યાં અને ખાવાને પણ આપ્યું અને તેને પોતાની સાથે ઇરાનનાં પાયતખ્ત તેહરાનમાં લઇ ગયો.

હવે કીસમત ઉઘડ્યાં.

આ એ સમય હતો કે હિન્દુસ્તાનનો દયાળુ અને ઉદાર શહેનશાહ હુમાયુ બાદશાહ અને જીવંતે શત્રુઓથી કાયર થઈ રાજ્યપાટને તથા ચુક્યો હતો. માત્ર પોતાનો પ્રાણ

ખચાવી ધરાન આવી પહોંચ્યો હતો. શેરશાહ શુરી અને તેનું કુટુંબ તો એમજ સમજતું હશે કે હવે હિન્દમાંથી મોગલ શહેનશાહતનો અંત આવી ગયો અને હિન્દુસ્તાનનું રાજ્ય હંમેશાંને માટે અમારા હાથમાંજ આવી ગયું; પરંતુ હુમાયુની આ પડતીમાં એક એવો ચળકતો પ્રકાશ હતો કે જેનાથી સઘળાઓ અજાણ્યા હતા. આ ચળકતો પ્રકાશ ખીજે કોઈ નહિ પણ હિન્દનો હીરો શહેનશાહ અકબર હતો કે, જેનો જન્મ રાજપુતાનામાં જ્યારે તેનો પીતા હુમાયુ નાસભાગ કરતો ફરતો હતો. સારે થવા પાગ્યો હતો.

ધરાનના શાહે રાજપાટ છીનવાઈ ગયેલા હુમાયુ બાદશાહનો ધણોજ સત્કાર કીધો. અને કેટલાક વર્ષ સુધી મોટી બહોળલાલી સાથે તેને પોતાનો મેહમાન કીધો. હુમાયુના ગણત્રીના પાંચ દસ નીમકહલાલ નોકરોમાં એક મીરજા બખ્શલાખાન પણ હતો. આ હુમાયુની બાદશાહીના સમયમાં લશ્કરનો સેનાધિપતિ હતો. ધરાની કાશલાનો વડો અકબર-અલીખાન જે અબુલ હસનને પોતાની સાથે લઈ આવ્યો હતો તેની આ બખ્શલાખાન સાથે ઘણી મિત્રાચારી હતી.

મીરજા બખ્શલાખાન અબુલ હસનના રંગબેરંગ લતીફ તથા ફકરાઓ સાંભળી બહુજ ખુશ થતો હતો જ્યારે હુમાયુ બાદશાહ પુરતી મદદ લઈ હિન્દુસ્તાન તરફ રવાના થયો સારે અબુલ હસનને પણ મીરજાએ પોતાની સાથે લઈ લીધો.

અમુલ હસન દીલ્લીમાં.

હીન્દુસ્તાનનું રાજ્ય છીનવાઇ ગએલો બાદશાહ ઇરાનથી પાછો ફરતી વેળા મોટું લશ્કર સાથે લઇ આવ્યો હતો. લશ્કરજ સાથે લઇ આવ્યો હતો; તેટલુંજ નહિ પણ ચળકતું બાગ્ય પણ સાથે લાવ્યો હતો. પ્રથમ તેણે હેરાત ઉપર કબ્જો કરી લીધો. ત્યારબાદ કાબુલપર સત્તા જમાવી, ત્યારબાદ તેના ત્રણ બાઇઓ કે જે તેના સઘળા સંકટના ઉત્પાદક હતા તેને કેદ કરી સઘળા અફઘાનીસ્તાનપર રાજ્ય કરવા લાગ્યો. હવે શેરશાહી તથા સલીમશાહી જમાનો નહિ હતો, કે હુમાયુનો હીન્દુસ્તાનમાં દાવ ખાલી જાય. રાજદારી ઉદયલપાથલે હુમાયુને હીન્દુસ્તાનપર ફરીથી કબ્જો કરી લેવાની હિમ્મત અપાવી. હુમાયુએ થોડી ધણી લડાઇઓ પછી હીન્દુસ્તાનનું રાજ્ય ફરીથી હાથ કીધું. મીરજ બખ્શલાખાન તો કાબુલમાં માર્યો ગયો હતો તેથી અમુલ હસન નિરાશ થઇ જવા પાગ્યો હતો. પરંતુ એક કદરદાન અમીરની લાગવગથી બાદશાહી ફોજ સાથે હીન્દુસ્તાનમાં પહોંચી ગયો. અમુલ હસન પોતાની સાવકી માતાની લડાઇ તો ઘરમાં ફરેજો જોતો હતો પરંતુ ધમ્સાનની ખુનામરકીની લડાઈ તેણે કદી સાંભળી પણ નહતી. મતલબ કે તે જુની આંખે નવાં કૌતકો જોતો દીલ્લીમાં આવી લાગ્યો.

દીલ્લીમાં એક મસજીદની ઇમામત મળી. અરબી પોપાક, અરબી ભાષા, મધુરો સ્વર અને સાથેજ લતીફાબાજ તખ્તીયત

હતી તેથી મામલો સોનાપર સોહાગા સમાન થઇ પડ્યો. આ સમય ઇસલામી રાજ્યની જાહેજલાલી અને શાન્તીનો હતો. અબુલ હસનની કદર એવીતો થવા લાગી કે તે જીમાશત અને ખાલુ ફીકુ અને નકામું સમજવામાં આવતું હતું કે જેમાં અબુલ હસનની હાજરી ન હોય. ખ્યાતિ તથા કદરવાનીનો અવાજ ગરીબ વર્ગમાંથી બહાર નીકળી અમીર-ઉમરાવોના કાન સુધી જઇ પહોંચ્યો. થોડા વખતમાં તો અબુલ હસન બાદશાહી ઉમરાવોની ઘરતો તથા મજલીસોમાં નજરે પડવા લાગ્યો.

અબુલ હસન મુદ્દસાં દોખ્યાળ થયો.

જ્યારે શહેનશાહ અકબરના ચળકતા બાગે દુનિયાના ચુનંદા પુરોનો પોતાના દરબારમાં એકઠા કરી આપ્યા ત્યારે તેમાં પ્રખ્યાત અબુલ રજલનો ભાઇ કવીઓનો શહજાદો અબુલ ફેઝ ફેઝી પણ હતો. ફેઝીએ પણ અબુલ હસનને ઘવતમાં બોલાવ્યો. દોખ્યાળ નામનું ખાલુ જે તે સમયમાં બહુજ સ્વાદિષ્ટ ચતું હતું તે ખાસ અબુલ હસન માટે તૈયાર કરાવ્યું. અબુલ હસને પણ આંખ મીચીને તેને જે આંપવા માંડ્યું કે ખીજ બધા ખાણાને ભૂલી ગયો. ખુશીમાં ચુકતાન થઇ તેણે તે ખાણાનું નામ પુછ્યું. ફેઝીએ જવાબ આપ્યો કે તેનું નામ દોખ્યાળ છે. અબુલ હસને આ વખતે એવો ઠરાવ ફીધો કે, જે ઘવતમાં દોખ્યાળ નહિ હોય તે ઘવત મારા માટે અસવત થઇ જશે.

મસજીદમાં ઇમામત મળી ત્યારથી મુદ્દાનાં-તથા ફેઝીની દાવતમાં દોષ્યાન્ન પર હાથ માર્યાથી દોષ્યાન્ન ટાઇટલ મળ્યું જેમ દાવતમાં મુદ્દાનાં દોષ્યાન્ન ફરજીઆત થઇ પડ્યો હતો તેવી રીતે દોષ્યાન્નનું ખાણું પણ તેના માટે ફરજીઆત થઇ પડ્યું હતું. દોષ્યાન્નને લગતી વાત શહેરમાં બહુજ પ્રખ્યાત થઇ. પપ્લીકે કોઇની પણ ભક્ષામણ વિના અમુક હસનને મુદ્દાનાં દોષ્યાન્નનું ટાઇટલ આપી દીધું. આ નામ એવુંતો પ્રખ્યાત થવા પામ્યું કે લોકો તેના અસલી નામને પણ ભૂલી ગયા. આજે બહુજ થોડા લોકો એવા હશે, કે જે તેના અસલી નામને જાણતા હોય. થોડા વર્ષો પહેલાં લાહોરમાં મુદ્દાનાં દોષ્યાન્ન એવા નામથી એક વર્તમાન પત્ર પ્રગટ થયું હતું.

મુદ્દાનાં માથાંનો મળ્યો.

મુદ્દાનાં સાહેબ માત્ર ઇમામત કરતા નહિ હતા, પરંતુ જેમ પોતે આપુન્દ મુદ્દાનાં અખ્દ-ઉર-રહેમાન પાસે મદ્રેસામાં તાલીમ લેતા હતા તેજ ધોરણે તેમણે પણ અહીં એક મદ્રેસો કાયમ કીધો હતો. મદ્રેસામાં વિદ્યાર્થીઓને ફીક્કા, હફીસ અને ખીજ દીની બાબતોની તાલીમ આપતા હતા.

મુદ્દાનાં સાહેબનો એક શીષ્ય અખ્દુલ જખ્ખાર નામનો શાએરીમાં મુદ્દાનાંના પણ કાન કાપી જાય તેવો હતો. અટ-ક્યાળી અને લતીફમાં તે મુદ્દાનાંની હરીફાઇમાં ઉતરે તેવો હતો. તેની પ્રકૃતિ પણ શાએરીને લાયકની હતી. તેણે મુદ્દાનાંને

કહ્યું કે ઉસ્તાદ, ગજલ કહેવાને જીવ લલચાય છે, જો કોઈ
મીસરો આપે તો બનાવું. મુદ્દાંએ આ મીસરો આપ્યો.

મીસરો—શાહાં એ અજબ ગર બ નવાજંદ ગદારા.
લક્ષણપુરા શીખ્યે તે મીસરાપર નીચેના શેઅરો લખ્યા.

ઉસ્તાદકો મૈદાનમેં આજ હમને પજાડા,
છાતીયે ચડે કુંકે દાહીકો ઉખાડા,
ઉસ્તાદકે મીસરે પર લગાતે હેં તરા હમ,
શાઅર હમેં કર દીજીએ મા પીરે ખુખારા,
યેહ તરફા ગઝલ હમને કહી મોલવી સાહેબ,
અસલાહસે દીલ કીજીયે ખુરસંદ હમારા,
પેહલીહી ગઝલ પર મેં હુવા દાદકા ખાહાં.
શાહાં એ અજબ ગર બ નવાજંદ ગદારા.

મુદ્દાં સાહેબ તો આ ગજલ સાંભળી રાતા પીળા થઈ
ગયા, પરંતુ જાહેરમાં કાંઈપણ કહ્યું નહિ, ગુસ્સાને માંડ માંડ
રોકી ફરમાવ્યું કે ગજલતો બહુજ સારી બનાવી છે. તેમાં
દુરસ્તીની કાંઈ જરૂર નથી. માત્ર તેમાં એક શેઅરની કમી છે
તે અમો લખી આપીએ છીએ. એટલું કહી તુરતજ કલમ
ઢાવાત લઈ ગજલ નીચે આ નીચેના શેઅર ઉમેરી આપ્યો.

યેહ તરફા ગઝલ લાગેહો ઉસ્તાદ કે આગે,
સદ લાઅનતો શીટકાર ચુનીં ઝેહન રસારા.

ઉપરની હકીકતમાં શંકા લઈ શકાય તેવું સમજી કારણ
છે. અબ્દુલ જખ્ખારે જે ગજલ લખી છે તથા મુદ્દાં સાહેબે

જે તેમાં ઉમેરા કીધો છે તે ઉરદુ ભાપામાં છે. શહેનશાહ અકબરના વખતમાં ઉરદુ ભાપા આવી સરસ હતીજ નહિ તેથી જેમ અનેક લતીફાની વાતોના ઉત્પાદક મુદ્દાં દોષ્યાળ તથા ખીરખલને લેખકોએ બનાવી નાખ્યા છે તેમ આમાં પણ બનવા પામેલું છે જે માણસને પુરાની ઉરદુ ભાપાનો અનુભવ છે. તે ઉપરની ગજલ શહેનશાહ અકબરના સમયમાં લખાએલી કદી માની શકે નહિ. અક્ષયતા અખ્દુલ જખ્ખાર નામનો કોઈ શીષ્ય ટીખલી હોવો જેમણે અને તે મુદ્દાંની છેલ્લા કરતો હશે તેથી ઉપરની ગજલોના ઉત્પાદક તેમનેજ ઠરાવી લેવામાં આવ્યા જણાય છે.

અકબરનો દરબાર અને મુદ્દાં દોષ્યાળ.

મુદ્દાં દોષ્યાળનો અકબરના દરબારમાં કેવી રીતે પ્રવેશ થવા પામ્યો તેને લગતી નીચે જણાવેલી બે વાતો પ્રસિદ્ધ છે.

પહેલી વાત—કહે છે કે એક ઘણીજ બદસીકલ સ્ત્રીએ અકબરના દરબારમાં આવી શરિયાદ કીધી કે, તેણીની સાથે એક માણસે બળાત્કાર સંબોગ કીધો છે. દરબારી લોકોએ તો આ શરિયાદને વિશ્વાસને પાત્ર નહિ ગણતાં મસ્કરીમાંજ ઉગ્રવી દેવાનું ઇચ્છ્યું, પરંતુ અકબરનું દીલ કે જે જુદા જુદા રંગનું મીક્ષચર હતું તેણે તે તરફ પોતાનું લક્ષ બેઠ્યું અને દરમાવ્યું કે, આ મુકર્દમાની જરૂર તપાસ થવી જેમણે. જે માણસ ગુન્હેગારનો પતો મેળવી આપશે તેને મોટી રકમનું ધનામ આપવામાં આવશે.

આ હુકમ સાંભળી ધનામના શોખીનો કદરૂપા અને બદ સીકલ માણસોને પકડી પકડી દરબારમાં રજુ કરવા લાગ્યા, પણ જે માણસ રજુ થતો તેને જોઈ તેણી કહી આપતી કે, તે આ માણસ નથી. ધનામની લાલચે મુદ્દાં સાહેબ પણ ડીટ-કટીવ બન્યા. છેવટે એક દેખાવડા અને ખુશસુરત યુવકને પકડી અકબરના દરબારમાં જઈ પહોંચ્યા. મધળા લોકો જોઈને આશ્ચર્ય પામી કહેવા લાગ્યા કે, આવા યુવાન, કદાવર, ખુશ-સુરત અને ભોળાભાળા માણસથી આવું નીચ કર્તવ્ય બનવું જાહેરમાં બનવા જોગ લાગતું નથી, પરંતુ આ યુવાન પુરૂષ-પર જેવી તે સ્ત્રીની નજર પડી કે તુરતજ તેણી ખેલી ઉઠી કે, આ એજ માણસ છે કે જેણે મારી સાથે બળાત્કર સં-ભોગ કીધો છે. બાદશાહે આ ગુનેહગારને પકડી લાવનારને હાજર કરવાનો હુકમ કીધો. મુદ્દાં સાહેબ તુરતજ રજુ થયા. બાદશાહે પુછ્યું કે તમોને આ માણસપર આ ગુનાહ માટે કેવી રીતે શક આવ્યો ? મુદ્દાંએ જણાવ્યું કે ખુદાવંદ ! મેં આ માણસને એવી સ્થિતિમાં જોયો કે તે એક ગરૂરપર બેસી હાથપગ ધોઈ તથા કોગળા કરી રહ્યો છે. મેં વિચાર કીધો કે જે માણસ આવા ગંદા પાણીથી હાથ મોંહ ધોવામાં મુગ સમજતો નથી તે આવી કદરૂપી સ્ત્રી સાથે સંભોગ કરવામાં કેમ નશરત કરી શકે ? ખરેખર તેજ માણસ ગુનેહગાર હોવો જોઈએ.

મુદ્દાંની આ વાત સાંભળી બાદશાહે તેની કલ્પના શક્તિ-

નાં વખાણ કીધાં અને ધનામ માટે જે રકમ નિર્ણય કરવામાં આવી હતી તે ઉપરાંત મોટી કીમતનો સરપાવ આપ્યો, તેમજ 'શરમાવ્યુ' કે તમો દરરોજ દરબારે આમ તથા દરબારે ખાસમાં વિના અચકામે આવ્યા કરો.

બીજી વાત—આ સમયમાં મુદ્દતી મોહમદ ઝકરીયા લાહોરનો કાજ હતો. તે હદીસ, તફસીર, શીકા વગેરેમાં મહા પ્રવિણ હતો. પરંતુ સાથેજ તે ગર્વના કેશમાં ચકચુર હતો. અમુલ્લ શબ્દ તથા ફેઝી સાથે તેનો ઇલ્મી સંવાદ ચાલતો હતો. શીકા હના મુળતત્વના વિવાદમાં તે હમેશાં આ બન્ને બાધઓપર યાત્રી જતો હતો. માત્ર વ્યાકરણમાં તેનું જ્ઞાન પુખ્ત નહિ હતું. ફેઝીએ એક દહાડો મુદ્દાનાં પાસે કાજની શીકાયત કીધી, મુદ્દાનાં કહે કે મને સાથે લઇ ચાલો તો ખુદાની મહેરબાનીથી હું તેની ચાંચ બાંધ કરી આપીશ. ફેઝીએ એક દહાડો લાગ બેઠ અકબરની હજીરમાં મુદ્દાનાંની હાજર જવાબી અને આનંદી દુચકા ટાહુદાના વખાણ કીધા. અકબરે તેને દરબારમાં હાજર થવાની રજા આપી. બીજો દહાડો જ્યારે કાજ સાહેબ પણ દરબારમાં હાજર હતા ત્યારે મુદ્દાનાં સો ગજનો પાધડો માથે બાંધી અને પચાસ ગજનું છોશું કે જેને એક નોકર મોટા થાળમાં રાખી પાછળ ચાલ્યો આવતો હતો તેવી સ્થિતિમાં દરબારમાં હાજર થયા. મુદ્દાનાંને આવા વિદુષક દેખાવમાં દરબારમાં આવતો બેઠ બાદશાહને બહુજ હસવું આવ્યું; પણ દરબારના અમીર ઉમરાવો બાદશાહી કબજાના કારણે હંસીતો ન શક્યા; પરંતુ

સઘળાઓએ પોતાના મુખમાં રમાલ ઠાંસી લીધા. મુલ્લાં સાહેબ આવી સ્થિતિમાં દરબારી નમન કરી કાજ સાહેબની બાજુ-માંજ રોકાઈ બેસી ગયા. કાજ સાહેબે પુછ્યું કે મુલ્લાં સાહેબ, આપનો નોકર આપની પછવાડે શું ઉપાડીને ઉભો છે? મુલ્લાંએ પુરતા ગર્વ તથા રોષમાં જવાબ આપ્યો કે, છોશુ! કાજએ કહ્યું કે છોશુ અને તે આટલું બધું લાંબું? મુલ્લાંએ કહ્યું કે તમેએ હજુ નથી સાંભળ્યું કે છોશુ ધરમના પ્રમાણમાં હોય છે! આ સાંભળી સઘળો દરબાર હસી પડ્યો અને જુદા જુદા પેતાનું હસવું થોભાવી શક્યો નહિ.

લતીફાઓમાં અતિશયોક્તિ.

અમુલ ધજલ તથા ફેઝી મુલ્લાંની વાક્ય આતુર્યતા અને હાજર જવાબીથી બહુજ ખુશી રહેતા હતા. જ્યારે કોઈ રાજકીય કામને લઈ બહાર ગામ જતા ત્યારે પત્ર વ્યવહારથી મનને પ્રવૃત્તિ રાખતા હતા. અબ્દ-ઉર-રહીમ, ખાતખા-નાન, મીરઝા કોકલતાશ, હકીમ હુમામ, હકીમ અમુલ ફત્તાહ, અમુલ ધજલ, ફેઝી, રાજા માનસીંગ વીગેરે તો લતીફાબાજ કે વાક્ય આતુર્યતામાં મુલ્લાંને હકાવે તેવા નહિ હતા; અલબત્ત ખીરખલ તેનો પ્રતિસ્પર્ધી હતો. તેઓ બંને વચ્ચે ખુબ ચક્રમક ઝરતો રહેતો હતો.

મુલ્લાં દોખ્યાળ અકબરી દરબારમાં પહોંચતાંજ થોડા દીવસમાં પોતાની કુદરતી કુશળતા અને વાક્ય આતુર્યતાનાં કારણે એટલે સુધી પોતાની જીભના ઘોડાને બે લગામ બનાવી બેઠો

કે, અકબરના નવ રતન ઉપરાંત ખુદ બાદશાહને મળકર્મા ઉડાવવાને ચુકતો ન હતો; અકબર પણ જીવતું અંતઃકરણ ધરાવતો આનંદ પસંદ બાદશાહ હતો તેથી પોતાના મનપર જરાપણ કચવાટ નહિ આવવા દેતો હતો. શેખ સાદીનાં બોલ પ્રમાણે કે “ બાદશાહ કદી વખાણથી નારાજ થઈ જાય છે અને કદી ગાળોથી ખુશી થઈ ઇનામ અકરામ આપી માલામાલ કરી આપે છે ” તે મુજબ વર્તતો હતો.

મુદ્દાં દોષ્યાન્ન તથા ખીરબલના લતીફા મોટે ભાગે અપવિત્ર બાપામાં થતા રહેતા હતા, પરંતુ બહુજ પ્રાસંગિક હોવામાં કશો સંદેહ રહેતો નહિ. જે આવા લતીફાઓને અત્રે ટાંકી ખતાવવામાં આવે તો વીવેક તથા સમ્યક્તાનું ખુન થઈ જાય છે અને નીતિરીતિના કાગળને ડાઘ લાગે છે.

લતીફા પસંદ લોકોએ તેમના અપવિત્ર લતીફાઓમાં અતિ ઉમેરો કરી આપ્યો છે. જે અપવિત્ર લતીફા જોયો કે સાંભળ્યો તેને ઝટ લઈ મુદ્દાં દોષ્યાન્ન તથા ખીરબલનાં નામપર ચડાવી આપ્યો. આટલું થવામાં તો કંઈ અડચણ જેવું કદાચ ન માનીએ, પરંતુ તેમણે મોટો જુલમ તો એ કીધો કે, ખુદ શહેનશાહ અકબર પર પણ પોતાનો હાથ સાફ કરવા લાગી ગયા. ખીરબલ તથા મુદ્દાં જેવા માણસો હીન્દના બળવાન અને રોઆબદાર શહેનશાહની પુત્રીનું સુગ્મન કરવાની શરતો બાંધે તેવા તદ્દન જુદા બનાવનો કોઈ સમજી માણસ કદીપણ સ્વીકાર નહિજ કરી શકે, ખીરબલ એક દારીને એમશીખ-

વાડે કે, તું શાહજાદીના ગાલપર સોય બોંકી એમ ખુમ પાડ કે વીચ્છુ કરડી ગયો છે. પછી બાદશાહ સલામત તેનો ઇલાજ પુછશે એટલે હું બધું જોઈ લઈશ. મતલબકે આવા બહાનાથી રાજા ખીરબલે પોતાના સરદાર, માલેક અને ખુદાવીંદની શાહ-જાદીના ગાલનું ચુંબન કરી લીધું; તે જેનામાં જરાપણ ખુદ્દિ હોય તે કેમ માની શકે? લતીફાગાજ લોકોએ સ્મુજ પર ચડી આવી અનેક કલ્પિત કથાઓ ચોજી કહાડી ખીરબલ તથા મુદ્દાનાં નામ તથા કામને ડાઘ લગાડ્યો છે.

અકબરને ઉલ્લુ બનાવ્યો.

આવા કલ્પિત લતીફાગાજ લોકોએ એક એવી વાત જોડી કહાડી છે કે, જે કદીપણ ગળે ઉતરે તેવી નથી. તેઓ લખે છે કે, અકબરે એક વખતે મુલ્કાંને કહ્યું કે કોઈ એવી હંસી કરો કે પ્રથમ કદી ન થવા પામી હોય. મુલ્કાંએ કહ્યું કે હું આ બાબતનો જવાબ થોડા દીવસ પછી આપીશ. હજુ થોડા દિવસો વીતવાજ નહિ પામ્યા હતા તેટલામાં બાદશાહ કોઈ કારણથી મુલ્કાંપર નારાજ ગઈ ગયો અને તેને દેશનીકાલ કરવાનો હુકમ આપ્યો. મુદ્દાનાં હીન્દ છોડી બહાર તો ન ગયો પણ વિધ્યાનગ પર્વતની કોઈ ગુફામાં છુપાઈ બેઠો. દરબારનો આનંદ પ્રાપ્ત કરવા માટે દરેક વખત મુખમાં પાણી છુટયા કરતું હતું. દરબારમાં ડરીથી પ્રવેશ કરી શકાય તે માટે યુક્તિઓ શોધવા લાગ્યો. છેવટે બાદશાહની તે વાત એટલે કે કોઈ એવી હંસી કરો કે તે કદી ન થવા પામી હોય તે યાદ

આવી ગઇ. મુદ્ધાં તુરતજ ગુફામાંથી બહાર નીકળી આવ્યો,
 પાસેના કુસ્મામાંથી એક સફેદ કપડાંનું થાન વેચાતું લઇ,
 દાહડી, મુઝો ચટ કરી અને માથાપર મોટો પાધડો બાંધી
 પહાડના શીખરપર આવી બેઠો. લોકોએ વિચાર્યું કે આ
 મોટો મહાત્મા પુરૂષ છે, તેથી તેની પાસે આવજનવ કરવા
 લાગ્યા. મુદ્ધાં બીજકુલ અવાચક થઇને બેઠો, કોઇની
 વાતનો કશોપણ જવાબ આપતો નહિ. આ કારણે લઇ
 લોકોનો નિશ્વાસ તેમના પ્રત્યે ધણો વધી ગયો; અને રહેતાં
 રહેતાં આ વાત બાદશાહના કાન સુધી જઇ પહોંચી. બાદશા-
 હની ડકીરો પ્રત્યે આસ્થા ઘણી હતી, અને ખાસ કરી આ
 સમયમાં આસ્થાનો બળતર તેજ હતો; કેમકે તેની સંપુર્ણ
 યુવાવસ્થા હતી અને તેને કંઈપણ સંતાન નહિ હતું. તેટલા
 માટે આવા ડકીરો તરફ તેનું લક્ષ બેંચાતું હતું. મતલબ કે,
 બાદશાહ આ બનાવટી ડકીરની સેવામાં હાજર થયો, અને હાથ
 બેંડી નમન કરી ઉભો રહ્યો; પણ આ પીરોના પીર તો માથું
 પણ હલાવતા નથી. જ્યારે બાદશાહે બહુજ કાલાવાલા કરી
 અરજ કીધી ત્યારે મહાત્માએ કૃપાવંત થઇ ઈશ્વરાથી બાદશા-
 હને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. બાદશાહ ડગમગતે પગે જઇ
 તેના પગપર જઇ પડ્યો. મહાત્માએ તેનું માથું પોતાના પગ
 પરથી ઉચકી ગુપ્તપણે તેના કાનમાં કહ્યું કે “હું સ્વર્ગનો
 શ્રીસ્તો છું. ખુદા તરફથી તારાપર પૈગામ લાવ્યો છું અને
 આઠ દીવસ પછી સ્વર્ગનો પોશાક લઈ આવી તને પહેરાવીશ

તે પોશાકને હલાલનદો તો બહુજ સ્પષ્ટ રીતે જોઇ શકશે, પરંતુ હરામનદોને તે બીલકુલ દેખાઇ શકશે નહિ.” મતલબ કે બાદશાહ આઠ દહાડ પછી ફરીથી હાજર થયો. મહાત્મા એ તેને પોતાની પાસે પ્યારથી બેસાડ્યો. તેણે મહાત્માના ઇશારાથી પોતાનાં સધળાં કપડાં ઉતારી નાખ્યાં. મહાત્માએ પોતાના પવિત્ર હાથે વતી બાદશાહના માથાથી પીઠ સુધી અને કમરથી પગની આંગળીઓ સુધી એવી રીતે હાથ ફેરવ્યો કે જેવી રીતે કોઇ કપડાં પહેરાવે છે. ત્યારબાદ પાઘડી જેવી રીતે બાંધાવવામાં આવે છે તેવી રીતે તે પણ બાંધાવી. એવી રીતે પોશાક તથા પાઘડી પહેરાવી કહ્યું કે કંડો કેવો સરસ પોશાક છે ?

બાદશાહ પોતાને તદ્દન નગ્ન જોઇ બીલકુલ દીગમુંદ બની ગયો. પણ એવા વિચારથી કે તે હરામનદો ન ગણાઇ જાય. તે કહેવા લાગ્યો કે “ સુખદાનદલાહ ! ધણેજ નુરાની પોશાક છે ” મતલબ કે બાદશાહ તેવીજ નગ્ન સ્થિતિમાં હાથીપર સવાર થઇ શહેર તરફ ચાલી નીકળ્યો. માર્ગમાં હજારો લોકો દર્શન માટે ઉભા હતા. જ્યારે તેમણે જોયું કે બાદશાહ નગ્ન સ્થિતિમાં આવે છે ત્યારે તેઓ પણ આશ્ચર્યતાના સાગરમાં ડુબવા લાગ્યા, પરંતુ એવા વિચારથી કે હરામનદો ન કહેવાઇએ. કોઇ પોતાના વિચારને જાહેર નહિ કરતા હતા. શહેરના દરવાજા પાસે રાજા બીરબલની મુલાકાત થઇ. તેણે પણ ઉપર જણાવેલી ધાર્મિકતા કારણે કહ્યું કે, વાહ વાહ ! કેવો સુંદર

અને નુરાની પોશાક છે। આવો પોશાક અગાઉ કદીપણ જોવામાં આવ્યો નથી. આ સાંભળી બાદશાહ વિચારસાગરમાં ડુબી ચીન્તાતુર બની ડુબકીઓ મારવા લાગ્યો. તે મનમાં કહેવા લાગ્યો કે “ શું કારણ છે કે મને આ સ્વર્ગનો પોશાક નજરે પડતો નથી। ” તુરતજ પોતાની માતા મરીયમ મકાની પાસે આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે “ ખરેખર બતાવો કે આ શી બાબત છે ? હું ધણોજ વિચિત્ર અને વિલક્ષણ મુન્ઝવણમાં પડી ગયો છું. મેં પહેરેલો પોશાક લોકોને દ્રષ્ટિગોચર થાય છે પણ મને તે બીલકુલ જોવામાં આવતો નથી. ” તેણીએ તુરતજ એક સુરવાળ આપી કહ્યું કે તેને પહેર અને પછી જો. બાદશાહે સુરવાળ પહેરી જોયું તો સુરવાળ પહેરેલી તેટલા ભાગ સિવાય સઘળું શરીર નગ્ન જોવામાં આવ્યું. બાદશાહે ગુસ્સે થઈ હુકમ આપ્યો કે “ તે લુચ્ચા પીરને પકડીને હાજર કરો; ” પરંતુ સીપાઇઓએ ત્યાં જઈ જોયું તો મહાત્મા પીર ગઈતી કરી ગયા હતા. છેવટે બાદશાહે લાયાર થઈ એવી મતલબનું જાહેરનામું બહાર પાડ્યું કે “ જે માણસે આ કર્તવ્ય કીધું છે તે ખુદ પોતેજ આવી દસ હજાર રૂપિયાનું ધનામ લઈ જાય. ” બાદશાહે એવા વિચારથી આવું જાહેરનામું કહાડ્યું કે ધનામની લાલચેજ ગુન્હેગાર આવી હાજર થશે. ધનામનું નામ સાંભળી મુદ્દાં સાહેબ ધડમ કરતા આવી હાજર થયા. બાદશાહે તેને પુછ્યું કે “ બતાવો કે તમોએ શું કીધું છે ? ” મુદ્દાં બોલ્યા કે “ મેં માત્ર

આપના હુકમપર અમલજ કીધો છે. આપે ફરમાવ્યું હતું કે કોઇ એવી હંસી કરો કે જે આજ સુધી ન થવા પામી હોય.” બાદશાહ બહુજ ખુશ થયો અને દેરવેલાં ધનામ ઉપરાંત વિશેષ ધનામ આપી તેને શહેરમાં ઢાખત્ર થવાની રજા આપી. ઉપરની ઘડપુછડા વિનાની વાતને સત્ય સમજ કમુલ રાખી શકતી નથી. અકબર કે જેની સંઘાતમાં દરેક વખતે અમુલ-ફજલ તથા ફેઝી જેવા તે સમયના એરિસ્ટોટલ અને પ્લેટો રહેતા હોય તેણે આપું અસંખ્ય કાર્ય કીધું હોય એમ કેમ માની શકાય ? !

ખાકે શાફ અને ખુને શહીદાં.

એક દીવસે અકબર બાદશાહે બેટ સોગાહની કેટલીક પેટીઓ તાળાં વાસેલી રાજ બીરબલને સુપ્રત કીધી અને ફરમાવ્યું કે તેને ધરાનના શાહની હજુરમાં લઇ જાઓ. બીરબલ હુકમનો સ્વીકાર કરી પેટીઓ પોતાને ઘેર લઇ ગયો. તેણે પ્રપચ કરી પેટીઓ માંહેની સઘળી વસ્તુઓ કઢાડી લીધી અને તેને બદલે ઇસ્તંજના દેલા અને હેઝારા લોહિવાળાં ચીથરાં તેમાં ભરી આપી બાદશાહના હજુરમાં તે પેટીઓ સહ આવી કહેવા લાગ્યો કે હું જે ધરાન જઇશ તો મોટું નુકશાન થશે. પણ જે મુલ્કાને મોકલવામાં આવે તો બહુજ બેહતર ગણાય. આવો પ્રપચ કરવાથી બીરબલનો હેતુ એ હતો કે બ્યારે ધરાનનો શાહ આ વસ્તુઓને જ્નેશે ત્યારે તેને કતલ કરી નાખશે અને એ રીતે આ દરરોજ કંટાળા આપતો હરીફ

સદાને માટે દુર થઈ જશે. બાદશાહે ખીરખલની વાતને માન્ય રાખી પેટીઓ મુદ્દાને હવાસે કીધી. બાપડો મુદ્દાં મુળ બેઢને જાણતોજ ન હતો કે આ પેટીઓમાં શું બરેલું છે. પેટીઓ લઈ તુરતજ ધરાન તરફ રવાના થઈ ગયો. ત્યાં પહોંચી પેહસે દહાડે દરબારમાં હાજર થઈ બાદશાહનો સલામ પહોંચાડ્યો. ખીજે ત્રીજે દહાડે અવકાશ જોઈ પેટીઓ દરબારમાં લઈ ગયો. ધરાનના શાહે હુકમ આપ્યો કે આ પેટીઓને ખોલી નાખવી. આજ્ઞાનુસાર પેટીઓ ખોલવામાં આવી. પેટીઓમાં જે ચીજો ખીરખલે રાખી હતી તેજ તેમાંથી નીકળવા પામી. મુદ્દાં આ વસ્તુઓને જોઈ આશ્ચર્ય, શરમ અને ચીન્તામાં પડી ગયો. પરંતુ મુદ્દાંની સમય સુચકતા તથા તિવ્ર બુદ્ધિનું પુછવુંજ શું! તુરતજ એક નવો તુકો ઉપજાવી કહાડી કહેવા લાગ્યો કે “ બેટ સોગાદ તો આ મોકલાવી છે અને રૂબરૂમાં કેટલીક હકીકત કહેવાનું જણાવ્યું છે. જે આજ્ઞા હોય તો નિવેદન કર ” બાદશાહે હુકમ કીધાથી મુદ્દાંએ અરજ કીધી કે “ કરબલા મોઅદ્દાથી ખાકેશરા તથા ખુને શહીદાં બાદશાહ પાસે આવ્યા હતા, પરંતુ એવાં કારણથી કે, હીંદુસ્તાનમાં આખા અમુલ્ય તોહફાની કદર નથી તેથી આપની સેવામાં મોકલાવેલ છે. ” આ શીટફીટનો શકરો સાંભળી બાદશાહ તથા તેના દરબારીઓ ધણજ ખુશી થયા. બાદશાહ કહેવા લાગ્યો કે “ આ બેટ સોગાદથી હું એટલો ખોબો ખુશી થયો છું કે જે સઘળા દુનિયાની દોલત મોકલાવી હોત તો પણ તેટલો ખુશી થતો

નહિ " મતલબકે મુદ્દાનાં પોતાની અગાધ ચતુરાઈ તથા સમય સુચકતાથી બહુજ સફાઈથી છટકી ગયો.

ઉપરનો કીરસો પણ તદ્દન બનાવટી જણાય છે. ધરાનનો શાહ તથા તેના અમીર ઉમરાવો મસજીદના ઢેરા તથા ખાકે-શકામાં તમીઝ ન કરી શકે એ બનવાજોગ નથી. બનાવટી લતીફા બાજને આવા કલ્પિત લતીફાઓ બહુજ આનંદ આપે છે. લોકો પણ તેની સત્યતાનો વિચાર કીધા વિના તેનાથી આનંદ લેાવે છે આવું સર્વથા જોવામાં આવે છે.

બદ્દ અને હીલાલ.

મુદ્દાનાં ધરાનમાં પહોંચી ધાર્મિક દલીલોથી ધરાની મો-લવીઓને તંગ કરવા માંડ્યા. તેટલા માટે તેને મારી નાખવાની યુક્તિઓ થવા લાગી. છેવટે તેમણે નિર્ણય કીધો કે બાદશાહની સલાહથી તેનું દુકું પતાની નાખવું. એક દહાડો તેમણે ઠરાવ કીધો કે મુદ્દાને દરબાર વચ્ચે એમ પુછવું કે તારો બાદશાહ સારો કે અમારો ? જો આપના (ધરાનના શાહ) તે વખાણ કરશે તો અકબર તેને જીવતો છોડશે નહિ. જો તે અકબરના વખાણ માટે પોતાની ચાંચ ખોલશે તો તેની બે-અડખીના ગુનાહમાં તેને મારી નાખવો કાંઈ મુશકીલ નથી. બાદશાહને તે વાત ઘણીજ ગમી ગઈ. દરબારે આમમાં મુદ્દાને ખોલાવવામાં આવ્યો અને દરબારના શુભેચ્છકોએ મુદ્દાને પુછ્યું કે " બતાવો કે તમારો બાદશાહ સારો છે કે અમારો ? " મુદ્દાં આ વાત સાંભળી ચુપ થઈ ગયો. જવાબ

માટે પુછવામાં આવ્યું છતાં પણ તે કાંઈ બોલ્યો નહિ. જ્યારે બાદશાહે જોયું કે મુદ્દતાં સાંભળીને ચુપ થઈ ગયો છે ત્યારે તેણે શરમાવ્યું કે “મુદ્દતાં સાહેબ જવાબ તો આપો.” હવે મુદ્દતાં સાહેબના હોથ ઉડી ગયા. છેવટે યુક્તિ સુજી આવી બોલ્યા કે “પુરુષાર્થ આપ તો બદ (પુરુષિમાંનો ચંદ્રમા) છે અને તેઓ હીલાલ (સુદ ૨ નો ચંદ્રમા) છે.” આ સાંભળી બાદશાહ બહુજ ખુશ થયો. ઇનામ અકરામ ઉપરાંત મોટી કીમતનો સરપાવ પણ આપ્યો. આ બાબતના સમાચાર તુરતજ અકબર બાદશાહ તરફ રવાના થયા. અકબર આ સમાચાર સાંભળી મુદ્દતાં પ્રત્યે બહુજ નાખુશ થઈ ગયો. તુરતજ મુદ્દતાંને બોલાવવા માટે હુકમ કીધો. હુકમ મળતાંજ વીજળી જેમ મુદ્દતાંને આવી હાજર થવું પડ્યું. બાદશાહે કહ્યું કે “કેમ મુદ્દતાં ! બીજાઓ આગળ અમારી આમ બર દરબારમાં બેઠા બેઠા ? અમારું ખવું અને અમારુંજ ખોદવું ? બસ તમારી સગ્ન એજ છે કે આવતી કાલે તમેને કતલ કરી નાખવામાં આવે.” મુદ્દતાંએ હાથ જોડીને અરજ કીધી કે “પુરુષાર્થ પ્રથમ મુજ નાચીજનો કસુર મને જણાવો.” બાદશાહે જે સમાચાર ઇરાનથી આવ્યા હતા તે મુદ્દતાંને કહી બતાવ્યા. મુદ્દતાંએ સાંભળી ધણાજ વિવેક સાથે નમન કરી અરજ કીધી કે “મારા શબ્દોના ઉદ્દેશનો પ્રથમ વિચાર કરો.” બાદશાહે આશ્ચર્ય પામી કહ્યું કે તમેજ કહી બતાવો. મુદ્દતાંએ અરજ કીધી કે સેવકે આપને જે હીલાલ જાહેર કીધા એટલે સુદ

ખીજનો ચંદ્રમા તે બરાબર છે. કેમકે સુદ ખીજનો ચંદ્રમા દરરો-
જ ઉત્તર સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરતો જાય છે તેમને બદ્ધ એટલે
પૂર્ણિમાનો ચંદ્રમા જણાવ્યા તો તેમની દીનપ્રતિદીન પડતી
થાય છે. બધા ક્યાં આપ, અને ક્યાં તે । ક્યાં રજકણ અને
ક્યાં સૂર્ય । અકબરને આ વાત બહુજ પસંદ આવી ગઇ.
ધરાનના શાહ કરતાં પણ વિશેષ ધનામ આપી તેને ખુશી
કીધો. ઉપરાંત એવો પણ હુકમ કીધો કે, તેમણે અહીંથી ખીજ
જગોએ જવુંજ નહિ.

મોહંમદ ઉમર કે ખાદીમ અલી ?

એક વખતે મુઘાં સાહેબ ધરાનમાં હમામમાં જતા હતા.
હમામના દારપર એક સીપાઇએ તેમની ઢાહડી મૂછોનો રંગ
દંગ જોઇ પુછ્યું કે “ જનાબ એ નામ મીદારદ ” યાને તમારું
શું નામ છે ? મુસ્લાએ જવાબ આપ્યો કે “ મોહંમદ ઉમર ”
સીપાઇ શીઆ મતનો હતો તેથી ઉમરનું નામ સાંભળી ઉશ્-
કરાઇ ગયો. તલવાર મીયાનમાંથી ખેંચી મુસ્લાંને મારી નાખવા
હોડ્યો; પરંતુ મુઘાં સાહેબ ઉતાવળથી હમામમાં ધુસી ગયા.
મજકુર સીપાઇ મુસ્લાંની વાટ જોઇને બહાર તલવાર હાથમાં
લઇ ઉભો થઇ રહ્યો. જ્યારે મુસ્લાં નહાઇ ધોઇ હમામથી બહાર
નીકળ્યા ત્યારે સીપાઇએ પુછ્યું “ મુસ્લાં એ નામદારી ” યાને
તારું શું નામ છે ? મુઘાંએ કહ્યું કે “ ખાદીમઅલી ” ખાદી-
અલી નામ સાંભળી સીપાઇ કહેવા લાગ્યો કે “ અવ્યક્ત ચરા
દરોગ શુદની ” યાને પ્રથમ શા માટે જુદું બોલ્યો હતો ?

મુદ્દાએ જવાબ આપ્યો કે “ હર આં વખત નાપાક શુદ્ધ વકતે કે પાક શુદ્ધ નામે અત્રી બ્રહ્માન આચુરદ્ધમ ” યાને તે વખતે નાપાક હતો હવે પાક થયોહું, તેથી જીભપર અલી નામ આવ્યું છે. ” સિપાઈ આવો જવાબ સાંભળી મુદ્દાના પગપર પડી ગયો અને માફીની માગણી કરવા લાગ્યો.

ખીરબલથી પણ વધી ગયા.

મીરજાં અત્રીઝ કોકલતાશે જ્યારે નવી ઇમારત તૈયાર કરાની ત્યારે તેના વાસ્તાનાં મુહુર્તની કીયામાં ખીરબલ તથા મુદ્દાને પણ નોતર્યા હતા. સઘળા મેહમાનોએ ઇમારતના બહુજ વખાણ કીધાં. ખીરબલ કહેવા લાગ્યો કે “ ઇમારત તો ઘણીજ સરસ છે પણ તેનું દાર એટલું બધું સાંકડું છે કે મરનારનો ખાટલો ઘણી મુશકીલીથી બહાર નીકળી શકશે. ” મીરજાં અત્રીઝ કોકલતાશને આ વાક્ય બહુજ નાપસંદ આવ્યું અને તુરતજ મુદ્દાં સાહેબ આગળ તેની શીકાયત કીધી. મુદ્દાં કહેવા લાગ્યો “ રાજા ખીરબલમાં અક્લજ્જ ક્યાં છે ! ઇમારતનું દાર તો એટલું બધું પહોળું છે કે, જે આપનું સઘળું કુટુંબ મરી જાય તો પણ સઘળી લાશો બહુજ શરાગતથી નીકળી શકશે ” મીરજાં અત્રીઝ કહેવા લાગ્યા; આપ તો રાજા કરતાં પણ વધી ગયા. મુદ્દાંએ કહ્યું કે એ માત્ર આપની મહેરબાની છે નહિતર મારી શું શુંજાશે !

મુદ્દાંનો વિચિત્ર ફેસલો.

એક બીએ આવી બાદશાહની હજુરમાં ન્યાય માગ્યો. તેણી બેલી કે શલાણા માણસે મારી સાથે બળાતકાર સંભોગ

કીધો છે. બાદશાહે ન્યાય આપવા માટે મુક્તાં તરફ ધસારો કરીધો. મુક્તાંએ કહ્યું કે ખુદાવીન્દ ! આરોપીને અત્રે હાજર કરવો જોઈએ, કે જેથી વાદી પ્રતિવાદીની સમક્ષ ન્યાય આપવામાં આવે. જ્યારે તે માણસ આવ્યો ત્યારે તેને પુછતાં તેણે ગુનોહ કરવાથી ઇનકાર કીધો. મુદ્દતાંએ કહ્યું કે ખુદાવીન્દ ! આ માણસ પાસેથી પચાસ રૂપીઆ દંડના લેવડાવી તે સ્ત્રીને અપાવવા જોઈએ. જ્યારે તે સ્ત્રી રૂપીઆ હાથમાં લઈ બહાર નીકળી ત્યારે મુક્તાંએ તે માણસને કહ્યું કે, તું તારા રૂપીઆ તેણી પાસેથી છીનવી લાવ. તે બહાર જઈ રૂપીઆ ઝુટવા લાગ્યો, પરંતુ તેણીએ રૂપીઆ હાથથી છોડ્યાજ નહિ. છેવટે સ્ત્રીએ દરબારમાં આવી તે માણસ પોતાના રૂપીઆ છીનવી લેવા ચાડે છે તેવી ફરિયાદ કરીધી. મુદ્દતાંએ તેણીને કહ્યું કે જ્યારે આ માણસ તારી પાસેથી રૂપીઆ છીનવી શક્યો નથી તો પછી તારી સાથે તે કેવી રીતે બળાત્કાર સંભોગ કરી શક્યો હશે ? આ માણસપર તે બીલકુલ જુઠો આરોપ મુક્યો છે. આવો ફેસલો જોઈ બાદશાહ ધણેજ ખુશી થયો.

મુદ્દતાંનો એક સ્ત્રી માટે અલીપ્રાય.

શહેનશાહ અકબરના તખ્તનશીન થયાના એકવીશમાં વર્ષે વાર્ષિક દરબાર મહોત્સવના પ્રસંગે ખાનદેશના રાજાએ એક યુવાન, મજબુત અને કાળી આંખોવાળા સ્ત્રીને ભેટ કીધી. અકબરે દરબારના સઘળા લોકોને હુકમ કર્યો કે, તેણીના ગુણ-દોષ કહી આપો. ખીરબલ બોલ્યો “ ખુદાવીન્દ ! અમારા કોકા

પંડીતે ગોતાના કોકશાત્રમાં તેવી સ્ત્રીનું નામ “ હસ્તીની ”
 રાખ્યું છે. પરંતુ “ ડંકણી ” ના લક્ષણો તેનામાં વધુ દ્રષ્ટિ-
 ગોચર થાય છે. અયુલ ફળ તથા ફેઝીએ કહ્યું કે, શેખ રહસે
 સ્ત્રીઓના ચાર પ્રકાર જણાવ્યા છે. ૧ અનાના ૨ મનસાના
 ૩ કીનલક્ષકા ૪ ખદરદમન. આ સ્ત્રી મારી દ્રષ્ટિમાં કીનલક્ષકા
 કે મનસાના લક્ષણોવાળી જણાય છે, અને તે કામાગ્નિનું
 પુતળું છે. ખાનખાનાએ હાથ જોડી અરજ કીધી કે, તર્કવિ-
 ધામાં મુદ્દાં ધણી કુશળતા ધરાવે છે. તેના કરતાં ખીનું કાંઈ
 તેણીનાં લક્ષણો ખતાવી શકશે નહિ. દરબારના સઘળા લોકોએ
 પણ ખાનખાનાની વાતનું અનુમોદન કીધું. બાદશાહ પણ
 ખોલી ઉઠ્યા કે, મુદ્દાં સાહેબ તમોજ જણાવો. મુદ્દાંએ
 અરજ કીધી કે આ સ્ત્રીની વાત તો એક તરફ પણ જો મીર
 મુનશી નોંધ કરતા જાય તો હું સઘળા દરબારીઓનાં ગુપ્ત
 લક્ષણો કહી શકું છું. બાદશાહે કહ્યું કે તમે કહેવા માંડો. જો
 તમારી વાતો સત્ય જણાશે તો તમોને ઇનામ આપવામાં આવશે.
 મુદ્દાં સાહેબ પરવાનગી મળતાં બરાબર તટસ્થ થઈ બેસી
 ગયા અને અયુલ ફળ તરફ દર્શારો કરી કહેવા લાગ્યા કે,
 મીર મુનશી સાહેબ ! તમે લખવા માંડો કે આ સ્ત્રી ડંકણી કે
 હસ્તીની છેજ નહિ, તેણીનાં લગ્ન હજી સુધી થયાંજ નથી,
 પરાયા મરદનું મુખ પણ તેણીએ જોયું નથી. ખાનદેશના
 રાજાએ મુદ્દાંની વાતને કયુલ કીધી.

દરબારીઓની રેવડી દાનાદાન.

બાદશાહે પણ મુદ્દલાં સાહેબની તર્ક શક્તિના બદ્દખ વખાણ કીધાં અને ધરમાવ્યું કે, હવે દરબારીઓનાં લક્ષણો જણાવો. મુદ્દલાંએ અરજ કીધી કે ખુબી તો ત્યારેજ કહેવાય કે, હું કહેતો જાઉં અને આ લોકો તેનો સ્વીકાર કરતા જાય. બાદશાહે કહ્યું કે, હા બરાબર છે તેઓ સ્વિકાર કરશેજ, નહિતર અમે ખાત્રી કરવાનો હુકમ આપીશું. મુદ્દલાંએ કહ્યું કે હીક ત્યારે મારા તરફ લક્ષ આપો. બાદશાહના ઇશારાથી મુદ્દલાંએ નીચે મુજબ પ્રશ્નો છાંટવા માંડ્યાં.

૧ જે માણસનું માથું લાંબું, વાળ પાતળા પણ ઘાટા, ચહેરા ગોળ, શરીર પુષ્ટ, પહોળી છાતી અને બાવડાં લાખાં હોય તે ઇમાનમાં ટ્યુપચુ અને અક્કલનો ઓથમીર હોય છે. બાદશાહ સાંભળી હોઠમાં હસવા લાગ્યો કે તેણે મને પણ ન છોડ્યો.

૨ જે માણસ અકડાતો ચાલે અને કુલા હલાવે તે કમ અક્કલ અને નિરર્થક વાતુડીઓ હોયછે, કેમ કેઝી સાહેબ મારી વાતને ટૂંકો આપશે કે ?

૩ જેના વાળ ભુરા હોય તે પ્રપંચી, ચાડીઓ, અદેખો અને ખેમુખો હોય છે, કેમ અખુલકજલ સાહેબ બરાબર કે નહિ ?

૪ જે વાત કરવામાં આંખથી આંખ ન મેળવે અને ચાડી આંખે જુએ તેણે બાક્યાવસ્થામાં સૃષ્ટિકર્મ વિરૂદ્ધ કાર્ય કરાવ્યું હશે. બીરબલ સાહેબ જરા વિચાર કરી જુઓ.

૫ જેના માથા તથા દાહડીના વાળ ગીચ હોય, બન્ને

ભર મળેલી હોય, નાક ઉંચું પણ આગળથી નમેલું હોય તે ખ્યાતિ ચાહનારો હોય છે. કેમ મોલાના અખંડુલ કાદર સાહેબ !

૬ જેની છાતીપર વાળ હોય, ભારે શરીર તથા પાતળા પગો હોય તે વહેમી અને બકગકાટ કરનારો હોય છે. કેન હકીમ હુમામ સાહેબ !

૭ જેનું પેટ મોટું, બંને રાંગ મોટી અને કુલા ભારે હોય તે પુરો બેદમાન હોય છે. કેમ રાગ ટોડરમલ ખરી વાતને !

૮ જેનું નાક મોટું અને કદ ટુંકો હોય તે સ્ત્રીનો ગુલામ હોય છે કેમ ખાનખાનાન ખરી વાત કે ?

૯ જેનું કપાળ સાંકડું અને ગરદન જાડી હોય તે બહુ જ કંજુસ હોય છે કેમ મીરજા અઝીઝ કોકલતાશ !

મુદલાં અને ખીરબલની પાધડી.

મુદલાં સાહેબ દરબારમાં મોટા દાકમાદથી પાધડી બાંધીને આવતા હતા; પણ રાજા ખીરબલના માથાપર માત્ર ટોપીજ નજીવી હતી. એક દહાડો મુદલાં સાહેબ પોતાની પાધડીના બહુજ વખાણ કરતા હતા. તે સાંભળી રાજા ખીરબલથી રહી થકાયું નહિ. તે બાદશાહને કહેવા લાગ્યો કે ખુદાવીન્દ ! તે નાહક પાધડીની ગયો હાંકી રહ્યો છે. કાલે હું પણ પાધડી બાંધીને આવીશ. તે ઉપરથી આપને ખાત્રી થઈ જશે કે તેમના ગપ્પાંઓ તદ્દન નકામાં છે. બીજે દહાડે ખીરબલ ઈર્ષ્ય સામે રાખી એવી તો સરસ પાધડી બાંધીને દરબારમાં આવ્યો કે સઘળાએ મુદલાં કરતાં ખીરબલની પાધડીના વખાણ કીધાં.

મુદ્દાંએ કહ્યું કે જહાંપનાહા તેણે તો પોતાની સ્ત્રી પાસે પાધડી બંધાવી છે. બાદશાહે કહ્યું કે તેની ખતી શી? મુદ્દાંએ ઝટ પોતાની પાધડી નીચે ઉતારી કહ્યું તેઓ પણ પોતાની પાધડી ઉતારી નાખે અને ફરીથી બંને આપની રૂબરૂમાં બાંધી બતાવે. તેમ કરવાથી જણાઇ આવશે કે હું ખુદ પોતાના હાથથીજ પાધડી બાંધું છું અને તેઓ પોતાની સ્ત્રી પાસે બંધાવી લાવ્યા છે. બાદશાહે કહ્યું કે તે વાત બરાબર છે. ખીરબલ તથા મુદ્દાં પોતાની પાધડીઓ અમારી રૂબરૂમાં ફરીથી બાંધી બતાવે. મુદ્દાંની ફતેહ તો ખુલી રીતે હતી. તેણે જેવી પાધડી તે બાંધતો હતો તેવી તુરતજ બાંધી લીધી; પરંતુ ખીરબલ તો દર્પણ જેમ પાધડી બાંધતો તેથી તેનાથી બાંધી શકાઇ નહિ. આ ઉપરથી બાદશાહને બહુજ હસવું આવ્યું અને ખીરબલ બહુજ અંબવાણો પડી ગયો.

સાચું કહો છો મહેરબાન!

એક વખતે ખીરબલ શીલબાન (હાથીવાળો) ની શીકા-યત કરતો હતો અને કહેતો હતો કે જેના નામ આગળ બાન શબ્દ હોય છે તે ઘણા બુદ્ધિ હોય છે. દાખલા તરીકે શીલબાન, કીરતીબાન (હોડીવાળો) શુતર બાન (ઉંટવાળો) મુદ્દાંથી ન રહી શકાયું. કુદરતી ટાલુકલા ભેજમાં ચટપટ થવા લાગી. ઉછળી પડી બોલ્યા કે સત્ય કહો છો મહેરબાન!

તે આપ તમારોજ.

એક દહાડો મુદ્દાં ચીન્તાતુર ચેહરે ડોક નીચી નમાવી

ચુપચાપ આવતા હતા. માર્ગમાં ખીરબલ મળી ગયા. તેમણે પુછ્યું કે, કેમ મુદ્દલાં સાહેબ કોણની શોધમાં છો? મુદ્દલાં જવાબ આપે છે કે, બાઇ સાહેબ, બાલ્યાવસ્થામાં મારા પીતા ગુમ થઇ ગયા છે તેને શોધી રહ્યો છું. ખીરબલે કહ્યું કે જો હું બતાવી આપું તો મને શું આપશો? મુદ્દલાંએ કહ્યું જો તેઓ મળી જાય તો તે તમારેજ (આપ)

ખીરબલ મરઘી અને મુદ્દલાં મરઘો.

એક દહાડો મુદ્દલાંને પાછો પાડવા માટે ખીરબલે બદ-શાહ સાથે મળી જઇ એમ ગોઠવણ કીધી કે પાણીના બરેલા તળાવના તળીયામાં ખાસ નિર્ણય કરેલી જગોએ માણસોના પ્રમાણમાં મરઘીનાં ઇંડાં રખાવી આપ્યાં. પછી મુદ્દલાંને બોલાવ્યો અને સમજાવ્યો માણસોને બાદશાહે હુકમ આપ્યો કે તળાવમાં હુબકી મારી ઇંડાં લઇ આવો. અગાઉથી ગોઠવણ થયા મુજબ દરેક માણસ ઇંડાં તળાવમાંથી કહાડી આવ્યો. બ્યારે બધાં ઇંડાં નીકળી આવ્યાં ત્યારે મુદ્દલાંને પણ ઇંડાં કહાડી લાવવા માટેનો હુકમ થયો. તે પણ તળાવમાં કપડાં ઉતારી ઉતરી પડ્યો. ઘણાં શંકાં માર્યા, પણ ઇંડાં તો હતુંજ નહિ તેથી હાથ લાગ્યું નહિ. છેવટે કાયર થઇ મુદ્દલાં તળાવની બહાર આવ્યો. નીકળવાની સાથે હાથ પગનું પાણી ખંખેરતો મોઢેથી બોલ્યો કે “ કુકડુ કુ ” બાદશાહે કહ્યું કે અરે આ શું કરો છો? મુદ્દલાંએ જવાબ આપ્યો કે “ જો મુદ્દલાં મરઘો ન હોતે તો ખીરબલ મરઘી ઇંડાં ક્યાંથી આપતે ”

આ સાંભળી ખીરબલ તો શરમીન્દો થઇ ગયો પણ બાદશાહ ધણોજ ખુશી થયો અને મુસ્લાંને ઘણું ધનામ આપ્યું.

મુસ્લાંની વિચિત્ર ડીક્ષનેરી.

દરબારના ઉલમાઓએ એક વખતે બાદશાહની હજુરમાં ફરિયાદ કીધી કે મુસ્લાં તદ્દન અજ્ઞાન છે. તેને આટલી બધી ઇજ્જત આપવી ઘટિત નથી. બાદશાહને તેમની વાતોથી તેમના બોલવાપર વિશ્વાસ આવી ગયો. ફરમાવ્યું કે આવતી કાલે દરબારમાં તેના ઇલમની પરીક્ષા કરવામાં આવશે. અજ્ઞાન તો છેજ તેથી નાપાસ થઇ પોતાની મેજેજ હલકો પડી જશે. બીજે દહાડે સધળા ઉલમાઓ દરબારમાં હાજર થયા. મુસ્લાં સાહેબને પણ બોલાવવામાં આવ્યા અને તેમના ઇલમની પરીક્ષા લેવાનો ઠરાવ તેમને કહી સંભળાવ્યો. મુસ્લાંએ કહ્યું કે ખુદાવીન્દ ! જે હુકમ હોય તો પ્રથમ હું એક શબ્દનો અર્થ સધળા ઉલમાઓને પુછી લઉં. ફરમાન થયું કે બલે પુછો. મુસ્લાંએ ઉલમાઓ તરફ રજુ થઇ કહ્યું કે “તન તસર ભદ મે”નો અર્થ જે તમે બતાવી આપો તો પછી તમે જે ઇચ્છા ધરાવો તે મને પુછો. તેઓ સધળા મુસ્લાંનો શકરો સાંભળી વિચારમાં પડી ગયા. વિચારસાગરમાં ખુદ્દિની નાવને ધણીએ ફુગાડી, પરંતુ હેતુનું મોતી હાથ લાગ્યું નહિ. છેવટે એક દહાડાની મોહલત માગી. ઉલમાઓએ ધેર જઇ અંથોના અથો ઉચલાવી નાખ્યા પરંતુ હેતુનો હીરો હાથ લાગ્યો નહિ. બીજે દહાડે સધળા ઉલમાઓએ એકમત થઇ જણાવ્યું કે

અગોએ સારી પેઠે અક્ષરના ઘોડાઓ દોડાવ્યા પરંતુ તેવા શબ્દ કે પ્રકારનો અર્થ હાથ લાગ્યો નહિ. માટે અમારો વાંક માફ કરો. મુદ્દાએ કહ્યું કે, ત્યારે તમે સધળાઓ એક કાગળ પર સહી સાથે લખી આપો કે તેનો અર્થ અમારાથી બતાવી શકાયો નહિ. તેઓએ મુદ્દાનાં કહેવા મુજબ દસ્તાવેજ કરી આપ્યો. દસ્તાવેજ હાથમાં આવ્યો પછી તો પુછવુંજ શું ? દસ્તાવેજ લઈ તુરંતજ મુદ્દાં સાહેબ દરબારમાં જઈ પહોંચ્યા. જ્યારે સધળા ઉદ્દમાગે. પણ આવી હાજર થઈ ગયા ત્યારે અકબરની હજીરમાં તે દસ્તાવેજ રજુ કરીને અને કહ્યું કે જ્યારે આ ઉદ્દમાએ એક સાધારણ શબ્દ કે પ્રકારનો અર્થ કરી શકતા નથી તો પછી તેઓ શું પરીક્ષા લેવાના હતા ?

બાદશાહે મુદ્દાંની અરજનો સ્વીકાર કરી ઉદ્દમાએને તેમને ઘેર જવાની રજા આપી અને મુદ્દાંને ખાનગીમાં પુછ્યું કે મને તો તેનો અર્થ સમજાયો. મુદ્દાંએ સખ્યતાથી જણાવ્યું કે ખુદાવીન્દ ! જ્યારે હું ધરાનથી આવતો હતો ત્યારે માર્ગમાં એક ધર્મશાળામાં ઉતર્યો હતો. ત્યાં તુંગડીના વેલા નીચે બેઠી બાંધેલી હતી. અનાયાસે એક તુંગડી તન કરતી તુટી અને સુકાએલા પાત્રામાંથી તસર ટરતી બેઠીની પીઠ પર જઈ પડી. બેઠીની પીઠ પર પડતાં તેમાંથી બદ એવો અવાજ નીકળ્યો. વળી બેઠીને તે વાગી તેથી બેઠીએ મેં નામની યુમ પાડી. ત્યારે મેં ત્યાં આ પ્રકારને એમ ગોઠવ્યો કે “ તન તસર બદ મેં ” આ ખુદાસો સાંભળી બાદશાહ

બહુજ ખુશી થયો અને મુદ્દાને પણ ધનામ અકરામથી નવાજી નાંખ્યો.

મુદ્દાંની નંગ ધડંગ કીતાબો.

ધરાનમાંથી એક મશકરો મુદ્દાં દીલ્લીમાં આવ્યો. મુદ્દાં દોષ્યાળની ખ્યાતિ સાંભળી તેની સાથે વાદવિવાદ કરવાને તૈયાર થયો. દોષ્યાળએ જ્યારે તે વાત સાંભળી ત્યારે બળ-રમાંથી કપડાંના કેટલાક થાન મંગાવ્યાં. પ્રથમ તો એક મોટો પાઘડો ખાંધ્યો અને તેનું હોશું એવડું મોટું રાખ્યું કે કેટલાક નોકરો તેને ઉચકી પછવાડે ચાલતા આવે. બાકીના થાનના પુસ્તકો ભરવાના દ્વરો બનાવી તેમાં ઇંટો ભરી આપી. દ્વરોપર દોરીઓ વીંટી કાઢી નામ “અદુલ બહર” કાઢી નું “બેસ્તુર રીકાબ” અને કાઢી નું “અદુલ હોદા” વીગેરે રાખ્યા. આ સઘળા ગ્રંથોના ગાંસડા કેટલાક ગંધેડાઓપર ઉચકાવી ધરાની મુદ્દાંના ઘર તરફ રવાના થયા. ધરાની મુદ્દાં તેમનો ઠાઠ માઠ તથા વિચિત્ર દેખાવ જોઈ પ્રથમ તો ચક-રાઈ ગયો; પરંતુ પાછળથી હિંમતમાં આવી બોલ્યો કે મુદ્દાં આ પછવાડે નોકરો પાસે શું ઉપડાવ્યું છે? મુદ્દાં કહે હોશું? ધરાની મુદ્દાં કહે “હોશું પણ આવડું મોટું?” મુદ્દાં કહે “શું તમેને ખબર નથી કે હોશું હલમના પ્રમાણમાં હોય છે” ત્યારબાદ બંને વચ્ચે સંજ્ઞાઓમાં વાદવિવાદ ચાલ્યો. ધરાની મુદ્દાંએ એક આંગળી ઉંચી કીધી. મુદ્દાં દોષ્યાળએ બે ઉંચી કીધી. ધરાનીએ ત્રણ આંગળી ઉંચી કીધી તો

મુદ્દાંએ ચાર ઉંચી કીધી. ધરાનીએ પાંચે આંગળાં એકઠા કરી બતાવ્યાં તો મુદ્દાંએ મુઠ્ઠી બંધ કરી બતાવી. ધરાનીએ ખીસામાંથી ઇંદુ કઢાડી બતાવ્યું તો મુદ્દાંએ પ્યાળ (કાંદો) હાથનાં લઇ દેખાડી આ ઉપરથી ધરાની મુદ્દાંએ કહ્યું કે તે માટે કોઈ મોતેજર કીતાબનો આધાર બતાવો. મુદ્દાંએ અડુલ બહરના પૃષ્ઠ ૪૧૬ જણાવ્યાં. ધરાની મુદ્દાંએ તો કોઇ વખત તેવી કીતાબનું નામ સાંભળ્યું નહિ હતું તેથી તે બોલ્યો કે તે નામની કીતાબનું મેં કોઇ વખત નામ પણ સાંભળ્યું નથી. મુદ્દાં કહે છે કે તમારી વિહતા તો આટલાપરથીજ જણાઇ ગઇ. જે કીતાબનું આપે નામ પણ સાંભળ્યું નથી તેતો મારા આ ગવિંદ્રોઓપર લાધેલી છે. જે મરજી હોય તો બોલી બતાવું ધરાની મુદ્દાંતો આટલું બધું કુતુબખાનું જેમ ચકીતજ થઇ ગયો અને તેની એમ કહેવાની હિંમત ન ચાલી કે તેને લીને બતાવી આપો. ધરાની મુદ્દાં બોલ્યો કે ખરેખર આપની વિહતાની જેવી તારીફ સાંભળી હતી તેવીજ જેમ શકાય. બાપડો ગાંધી માગતો પોતાના વતન તરફ ચાલતો થઇ ગયો.

બન્ને મુદ્દાંના વિવાદનો ભાંડો.

ધરાની મુદ્દાં તથા મુદ્દાં દોપ્યાળના સંવાદમાં હાજર રહેલા લોકો તો ધુળ પણ સમજી ન શક્યા. આ વાદવિવાદના સમાચાર શહેનશાહ અકબરથી લઇ છેક ધરનના શાહ સુધી જઇ પહોંચ્યા. પ્રથમ અકબરે મુદ્દાં દોપ્યાળને બોલાવી વાદવિવા-

હને લગતી હકીકત પુછી. તો મુસ્લાંએ કુતુખખાનાનો ભેદ ખુલ્લો કરી બતાવી જણાવ્યું કે જ્યારે તેણે મને એક આંગળી દેખાડી ત્યારે હું એમ સમજ્યો કે તે એમ કહે છે કે હું આંગળી વતી તારી આંખ ફેાડી નાખીશ તેટલા માટે મેં બે આંગળીઓ દેખાડી એમ સમજાવ્યો કે હું તારી બંને આંખો ફેાડી નાખીશ. પછી તેણે ત્રણ આંગળીઓ દેખાડી ત્યારે હું સમજ્યો કે તે મને મારી નાખવાનું કહે છે એટલે મેં ચાર આંગળીઓ બતાવી સમજાવ્યો કે હું પ્રથમ તને ચારે શાને ચીત કરી પછાડીશ. ત્યારબાદ તેણે પાંચ આંગળીઓનો થપડ બતાવી દેખાડ્યો ત્યારે મેં ટોંસો બતાવી આગળ કીધો. જ્યારે તેણે છ'હું સામે રાખ્યું ત્યારે મેં તેનો સંગાતી કાંદો કહાડી બતાવ્યો કે, તારાં છ'હંને આ કાંદા સાથે ભુંજીને ખાઈ જઈશ. અકબર મુસ્લાંની આ વાતચીત સાંભળી એટલે બધો હસ્યો કે પેટમાં આંકડીઓ પડી ગઈ.

હવે ધરાની મુસ્લાંની તર્ક શક્તિને પણ સાંભળી લો. જ્યારે તે ધરાનમાં પહોંચ્યો ત્યારે બાદશાહે તેને દરબારમાં બોલાવી મુસ્લાં દોખ્યાળ સાથેના વાદવિવાદને લગતી હકીકત પુછી. મુસ્લાંએ દોખ્યાળના કુતુખખાનાના વખાણ કરી કહ્યું કે મેં તેને એક આંગળી દેખાડી કહ્યું કે ખુદા એક છે, તો તેણે બે આંગળીઓ દેખાડી એમ જવાબ આપ્યો કે તેનો રસુલ પણ તેની સાથે છે. મેં ત્રણ આંગળીઓ દેખાડી અસહાબે સલાસા (ત્રણ અસહાબો) તરફ ઇશારો કીધો તો તેણે ચાર

આંગણીઓ ખતાવી સમજાવ્યું કે ત્રણ નહિ પણ ચાર છે. પછી મેં પાંચે આંગણીઓથી પંજેતનનો ખ્યાલ અપાવ્યો તો તેણે ઠોસો ખતાવી મને જાણીતો કીધો કે ખુદા સૌના પર ગાલેખ છે. મેં છંદુ આગળ ધરી પૃથ્વી ગોળ હોવા તરફ તેનું લક્ષ ખેંચ્યું તો તેણે ખ્યાળ દેખાડી મને સમજાવ્યો કે પૃથ્વી તથા આકાશના તખ્તો ખ્યાળના છીલટાંની જેમ એક બીજા ઉપર રહેલા છે.

અકબરનો રેઆખ ધરાનમાં.

જે સમયમાં મુદ્દાં ધરાનમાં એલચી થઇ ગયો હતો ત્યારે મુદ્દાંના આવવાના સમાચાર સાંભળી ધરાનના શાહે પોતાના સંડાસમાં અકબરનું ચીત્ર ટાંગી આપ્યું. તે એવા ધરાદાથી કે જ્યારે મુદ્દાં અકબરના ચીત્રને સંડાસમાં જોશે ત્યારે બહુજ ઉંચોનીચો થશે. મતલબ કે જ્યારે મુદ્દાં આવી દરબારમાં હાજર થયો ત્યારે બાદશાહે પોતાના મહેલનાં સધળાં ચીત્રો તેને ખતાવ્યાં. છેવટે સંડાસમાં લઇ જઈ ત્યાંનું ચીત્ર પણ દેખાડ્યું. જ્યારે મુદ્દાં જોઇ ચુક્યો ત્યારે બાદશાહે કહ્યું કે આ ચીત્રને પીછાડ્યું કે ? મુદ્દાંએ કહ્યું કે મને ખતાવો તો ખરા કે આ ચીત્ર કોનું છે કે જેનાં દર્શનથી આપનું પાયખાનું લાગે છે કે આપે તેટલા મારેજ તેને ટાંગ્યું હશે કે જેથી પાયખાનાની કબજીયતની કદી શીકાયતજ ન રહે. આ સાંભળી બાદશાહનું આટલું સરખું મોંઢ થઇ ગયું.

મુદત્તાં એકાંતરીઆ તાવમાં.

એક વખતે મુદ્ધાં સાહેબને તાવ આવ્યો. શાહી હકીમ હુમામ દલાળ માટે તેમની પાસે આવ્યા. તેમણે તપાસ કરતાં પુછ્યું કે તમેને તાવ દરરોજ આવે છે કે કોઇ કોઈ વખત ? મુદ્ધાંએ કહ્યું કે એક દીવસ આવે છે ને એક દીવસ નહિ. હકીમે કહ્યું કે આજે આરામ થઇ જશે. મુદ્ધાં કહે, નહિ સાહેબ તાવ એકાંતરીયો નથી. જો એકાંતરીયો હતો તો એક દીવસ મને આવતો અને એક દીવસ તમેને આવતો. પરંતુ તાવતો મને એકલાનેજ આવે છે. હકીમ સાહેબ હસી પડ્યા અને નુરખો લખી ચાલતા થયા.

ઇંડું પડતાંજ બચ્ચું બોલવા લાગ્યું.

મુદ્ધાં સાહેબ એક દહાડો નદીના પુલપર ઉભા સૈર કરી રહ્યા હતા તેટલામાં તેમની બાળુમાં એક મીયાનો પસાર થયો. મીયાનામાં એક તાયશ સ્ત્રી બેઠી હતી. તાયશ સ્ત્રીની સામેજ દોલક રાખેલું હતું. તે અચાનક ઉછળી મુદ્ધાંની નજીકમાં પડી ગયું. મુદ્ધાં મોટેથી ખડખડ હંસી પડ્યા અને પોતાના મિત્રને કે જે તેમની પાસેજ ઉભો હતો તેને કહેવા લાગ્યા કે જુઓ મીયાનામાંથી ઇંડું પડ્યું. આ સાંભળી તાયશ સ્ત્રીએ કહ્યું હા, સાહેબ, આપનું કહેવું ખરું છે પરંતુ સમયની ગતીતો જુઓ કે ઇંડું પડતાંજ બચ્ચું નીકળી બોલવા મંડી ગયું. મુદ્ધાં સાહેબ શરમાઇ નીચું જોઇ ગયા.

આશાક અને ખુદાની યાદ.

મુદલાં સાહેબ એક દહાડો નમાજ પડી રહ્યા હતા; તેટલામાં એક સ્ત્રી તેમની સામેથી પસાર થઇ ગઇ. નમાજથી પરવારી મુદલાં સાહેબે તેણીપર ગુસ્સે થઇ કહ્યું કે, શું આંધળી છે કે ? હું નમાજ પડતો હતો છતાં સામેથી પસાર થઇ ગઇ ? તેણીએ જવાબ આપ્યો કે હું નહોતી જાણતી કે તમો કેની નમાજ પડતા હતા ? હું તો તે વખતે મારા આશકની યાદમાં એવી આંધળી થઇ ગઇ હતી કે મને કાંઇ દેખાઇ જ શકતું ન હતું. તમો તો ખુદાની બંદગીમાં ગુંથાએલા હતા છતાં તમોએ મને કેમ જોઈ લીધી ? શું નમાજમાં પણ પરાઇ સ્ત્રીઓપર નજર ફેંકતા રહો છો ? આ સાંભળી મુદલાં સાહેબ પોતાની ગરદન નીચી નમાવી ગયા.

મુદલાંની કદપના શક્તિનો દાખલો.

એક દહાડો અકબર બાદશાહ ખીરબલ તથા મુલ્કાં સહિત શીકારે જતા હતા. માર્ગમાં જોયું કે એક ખેડુત હજ ખેડી રહ્યો છે. તેના ગળામાં બાંધેલી ટાકરીનો અવાજ દુર સુધી પહોંચતો હતો. બાદશાહે ખીરબલને કહ્યું કે આ માણસ મોટો મુર્ખ છે. ખીરબલે કહ્યું કે ખુદાવીન્દા તેની સ્ત્રી ધણી અકલમંદ છે. મુલ્કાંએ કહ્યું કે તેણીનો કાંઈ શ્રીમંત માણસ સાથે આડો વ્યવહાર પણ છે. બાદશાહે કહ્યું કે તેની ખાત્રી શું ? મુલ્કાંએ કહ્યું કે ખાત્રી મોજુદ છે. એટલું કહી મુલ્કાં ખેડુત પાસે ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે, અરે બાઇ મારી માશી

જીવે છે કે નહિ ? તમે તો મને ઝોળખતા હશે ? કેમકે
હજી નાના હતા તેટલામાં હું પરદેશ નોકરીપર આવ્યો ગયો
હતો. પરદેશથી આજેજ દેશમાં આવ્યો છું હું તમારો માશીનો
પુત્ર બાધ થાઉં છું. આ વાત સાંભળતાં પટેલ ઘણાજ ખુશી
થયો અને કહેવા લાગ્યો કે બહુજ ઠીક થયું કે તમે દેશમાં
આવ્યા. હવે ચાલો ઘેર. હું પણ પાછળ પાછળ આવી પહોંચું
છું. મુદ્દલાં સાહેબ તેના ઘરની નીચાની લાઇ તેને ઘેર પહોંચ્યા.
આ વખતે પટેલની સ્ત્રી ઘરમાં પરાયા માણસ સાથે બેઠી હતી
બન્ને વચ્ચે એવી વાતો થઇ રહી હતી કે, જેવી ધણીધણીયાણી
વચ્ચે થાય છે. મુદ્દલાંએ જવા સાથે યુમ પાડી કે હું પટે-
લનો માશીયાઈ બાધ છું. પટેલે બેતરપરથી કહ્યું છે કે તમે
ઘેર ચાલો એટલે હું પણ આવી પહોંચું છું. આ વાત સાંભ-
ળતાં પટેલની સ્ત્રી ગભરાઇ ગઇ અને તે માણસને માટીની
કોઠીમાં બંધ કરી આપ્યો. મુદ્દલાં સાહેબ હજી બેઠાજ હતા
તેટલામાં પટેલ પણ ટન ટન કરતો આવી લાગ્યો. મુદ્દલાં સાહે-
બની તેણે બહુજ ખાતર બરદાસ કીધી. છેવટે મુદ્દલાંએ કહ્યું
કે હવે હું જાઉં છું. ૪૨ કોઠ વખતે જરૂર આવીશ. પણ
બાધ મને કોઠ તમારી યાદગીરી તો આપો. તે યાદગીરી
જેમ તમાને દરરોજ યાદ કરતો રહીશ. એટલું કહી પોતેજ
માટીની કોઠીની માગણી કીધી. પટેલે કહ્યું કે બહુ સારું લાઇ
જાઓ. પટેલાણી બોલ્યાં કે મેં બહુજ મેહનત કરી તેને બનાવી
છે. કોઈ ખીજ વસ્તુ લાઇ જાઓ. કોઠી તો હું નહિ આપું.
પટેલે પટેલાણીને ધમકી આપી અને મુદ્દલાંને કહ્યું કે બસ

તમે ખુશીથી લઈ જાઓ. મુદ્દાંએ કહ્યું કે આમ કપાડીને લઈ જવાથી માર્ગમાં ઠેસ લાગવાની ધારતી રહે છે. બેઠતર તો એ છે કે તેને પકવી લેવામાં આવે. પટેલ કહે કે બહુ સાઈ, તેમાં શું હરકત છે. પટેલ તુરતજ છાણું તથા લાકડાં લઈ આવ્યો અને કોઠીની આસપાસ ગોઠવી આપ્યાં. હવે માત્ર અગ્નિ મુકવાની ઢીલ રહી. પટલાણીએ જોયું કે આશક માર્યો જાય છે તેથી તુરતજ આશકના બાપને કહેવડાવી મોકલ્યું કે તમારો પુત્ર અગ્નિમાં બળી જાય તેમ છે. જો તેની જીંદગી ઇચ્છતા હો તો કાંઈક રૂપીઆ આપી કોઠી વેચાતી લઈ લો. શાહુકાર તુરતજ રૂપીઆની કોથળી હાથમાં લઈ આવ્યો અને મુદ્દાંને કહેવા લાગ્યો કે આપ હજાર રૂપીઆ લઈ આ કોઠી એમજ મને આપી દો. મુદ્દાંએ કહ્યું કે, અરે હેમક આ કોઠી માટીની છે તેની કીમત એક રૂપીઆ પણ થઈ શકતો નથી. તું હજાર રૂપીઆ શું શું જોઈને આપવા આવ્યો છે. આ કોઠી તો મારા બાપ તરફથી મને પાદગીરી માટે મળેલી છે તેથી લાખ રૂપીઆ આપીશ તોપણ તેને નહિ આપું. તેટલામાંતો ગામના ધણા લોકો એકઠા થઈ ગયા અને સઘળાઓએ મુદ્દાંને કહ્યું કે બાપ હજાર રૂપીઆ સામે જરા નજર કરો અને લઈ લો. તે હજાર રૂપીઆનેજ બાપની નીચાની સમજી લેજો. મુદ્દાંએ હજાર રૂપીઆની કોથળી હાથમાં લઈ જોરથી કોઠીને લાત મારી કહ્યું કે જો આ કોઠીમાં સોનું બરીને આપણે તોપણ તે હું આપવાનો નથી. મુદ્દાં જેવા રાતામાતા માણસની લાત લાગવા સાથે કોઠી કડકડ બુમ કરતી તુટી ગઈ અને શાહુકારનો

પુત્ર ત્રસિંહ અવતારની જેમ બહાર નીકળી પડ્યો. સધળા લોકો જોઈને અજાણેય થઈ ગયા. મુલ્લાં સાહેબ તો પોતાની વાતનો પત્તો મળી ગયો હતો તેથી તુરતજ બાદશાહ પાસે જઈ પહોંચ્યા અને સધળી દુકીકત કહી સંભળાવી, મુલ્લાંની વાત સાંભળી બાદશાહ બહુજ ખુશી થયો અને તેની ખુશ્નિમાં વખાણ કીધાં.

મુછામાં પાયખાનું ભરેલું છે.

કોઈ અમીરને ઘેર મુલ્લાં તથા બીજા કેટલાક માણસો જોડેલા હતા. અમીર મહા કંજુસ માણસ હતો. સંડાસમાં જવાનું બહાનું કરી ઘરમાં ખાણું લેવાને ચાલ્યો ગયો. ન્યારે આવ્યો ત્યારે અનાપાસે એક ચોખાનો દાણો મુછમાં ભરાયેલો રહી ગયો હતો. મુલ્લાં સાહેબ જોતાંજ બોલી ઉઠ્યા કે મહેરબાન સાહેબ આપની મુછમાં પાયખાનું વળગી ગયું છે. અમીર ગુપ્ત બેઠને સમજી જઈ ઘણોજ શરમીદો થયો અને હાજર લોકો ખડખડ હંસી પડ્યા.

મુખાઓની યાદીનો ખરડો.

એક દહાડો એક સોદાગર કેટલાક સારા ધોડા અકબર બાદશાહ પાસે લઈ આવ્યો. બાદશાહે ધોડાઓ પસંદ કીધા અને હુકમ કીધો કે આવીજ જાતના બીજા ધોડાઓ લઈ આવો. અને તે માટે એક લાખ રૂપીઆ અગાઉથી આપ્યા. ધોડા દોઢસો બાદ બાદશાહે મુલ્લાંને હુકમ કીધો કે મુખાઓની

યાદીનો ખરડો બનાવીને હાજર કરો. મુલ્લાંએ ખરડામાં પહે-
લું જ બાદશાહનું નામ દાખલ કીધું. બાદશાહ ખરડો જોઈ
દંગળ થઈ ગયો અને તેમ કરવાનું કારણ પૂછ્યું. મુલ્લાંએ
કહ્યું આપે વગર વિચારે એક લાખ રૂપિયા તે સોદાગરને
આપી દીધા. હવે તે સોદાગર મોહડું પણ બતાવશે નહિ.
બાદશાહે કહ્યું અને જો આવ્યો તો ? મુલ્લાંએ કહ્યું જો લઈ
આવ્યો તો આપનું નામ છેકી તેનું નામ દાખલ કરી આ-
પીશ. બાદશાહ પોતાનું મુખ બંધ થઈ જતાં ચુપ થઈ ગયો.

ઉપકારને બદલે અપકાર.

શહેનશાહ અકબરે એક દહાડો મુલ્લા દોપ્યાળને પૂછ્યું
કે 'એવું' તે કયું કામ છે કે ઉપકાર કરવાથી અપકાર પ્રાપ્ત
થાય. મુલ્લાંએ અરજ કીધી કે તે હું બરાબર જાણું છું,
પરંતુ આ વખતે ભુખ્યો છું તેથી બોલી શકવાની શક્તિ
મારામાં રહી નથી. બાદશાહે રસોડામાં હુકમ મોકલાવ્યો તેથી
મુલ્લાંની આગળ ઉમદામાં ઉમદા બોજન લાવી રાખવામાં
આવ્યું. મુલ્લાંએ અરજ કીધી કે હું બહાર જઈને ખાઈ આવું
પરંતુ બાદશાહના હુકમથી હજીરમાં જ આવું' પડ્યું. આંખી
લીધા બાદ બાદશાહે તે કામ માટે પૂછ્યું તો મુલ્લાં બોલ્યો
કે આપને તો હું તે કામ પ્રથમથી જ જણાવી ચુક્યો છું.
બાદશાહે આશ્ચર્ય પામી કહ્યું કે તમોએ શું કહ્યું તે હું
સમજી શક્યો નથી. ત્યારે મુલ્લાંએ કહ્યું કે આપે
રૂબરૂમાં જ આવતું કહ્યું પણ શરમને લીધે મારાથી ખાઈ

શ્વકાયું નથી. માત્ર કલેજનું લોહી પીધા બરાબર થવા પામ્યું છે. બાદશાહે સાંભળીને કહ્યું કે બેશક ઉપકારનો બદલો અપકાર છે.

દોષ્યાળ અને હાંડી.

શહેનશાહ અકબરની સવારીની સાથે મુદ્દાં દોષ્યાળ અમદાવાદ ગુજરાતમાં પહોંચ્યા. જ્યારે હાંડી નામના કરબામાં પહોંચ્યા ત્યારે તેમની તબીબત સીક થઈ થઈ. અને કહી પણ દીધું કે બસ હું અહીંજ મરીશ; કેમકે હું દોષ્યાળે છું અને આ ગામનું નામ હાંડી છે. દોષ્યાળે હાંડીની બહાર ક્યાં જઈ શકશે? દોષ્યાળે બીમાર છે અને બીમારી તથા અશક્તિ વધતીજ નય છે.

મુદ્દાં દોષ્યાળનું મૃત્યુ.

મુદ્દાંની વય ૬૦ વર્ષ લગભગની હતી. તેમાં વળી બીમાર પડ્યા એટલે બીલકુલ અશક્તિ વધી ગઈ. એક મહિનામાંજ લતીશબાજી તથા વાઝ્ય ચાતુર્યતાનો પ્રદેશ ઉજડ થઈ ગયો. જીવતી પ્રકૃતિના બાગમાં પાનખર રતુનો પ્રવેશ થયો એટલે કે, મુદ્દાં સાહેબે પોતાની જીવનદોરી તોડી નાખી. લોકો તેમના મૃત્યુના સમાચાર સાંભળી દોડી આવ્યા. જોયું તો મુદ્દાં સાહેબ પોતાના પગો ફેલાવી બેઠા છે. એક માથુસે પગ ઉંચો ઢીધો તો માથું ઉંચું થઈ ગયું. માથું નીચું ઢીધું તો એક હસવા સરખો દેખાવ થઈ ગયો. કદરવાન બાદશાહ પણ મૃત્યુના સમાચાર સાંભળી આવી પહોંચ્યા. તેણે હુકમ આપ્યો કે

મુદ્દાને બરાબર સીધો કરવામાં આવે. મુદ્દાને સીધો કરવામાં આવ્યો તો પગો નીચા થઈ ગયા, પગો ઉપાડ્યા તો માથું નીચું થઈ ગયું. તેટલામાં ખીરબલે મુદ્દાના પગોપર લાત મારી. મુદ્દાં સાહેબ ઝાડની જેમ બાદશાહને મલામ કરવા ખડા થઈ ગયા. બાદશાહ હસ્યા અને બહુજ ખુશ થયા કે વાહા મુદ્દાં મરતાં મરતાં પણ હંસાતી ગયો. મતલબકે અકબર બાદશાહે મોટી ધામધુમથી ઇ. સ. ૧૬૦૦ માં હાંડી ગામમાં તેને દફન કરાવી આપ્યો.

બોધદાયક ઇસ્લામી પુસ્તકો.

ઇસ્લામી જીવન ચરિત્રો.

નામ	કિંમત	પોસ્ટેજ
૧ સર સહયદ એહમદ. ૦-૬-૦		૦-૧-૦
૨ મુસ્તાં દોખાબ. ૦-૪-૦		૦-૦-૬
૩ અબુ દુલામા તથા તેના લતીફા. ૦-૩-૦		૦-૦-૬
૪ હસન બિન સખ્યાહ ૦-૧૦-૦		૦-૧-૦
૫ હજરત મોહમદ સ. ૦-૮-૦		૦-૧-૦
૬ મીરબ દખીર અનીસ. ૦-૨-૦		૦-૦-૬
૭ અમારા નબી ૦-૮-૦		૦-૧-૦
૮ હાફિઝ શીરાઝી ૦-૮-૦		૦-૧-૦
૯ જીકરશ શહાદતેન. ૦-૮-૦		૦-૧-૦
૧૦ તોહફતુલ મોમેનાત. ૧-૦-૦		૦-૨-૦
૧૧ મોહરમ અથવા કર-બલાના		
ધર્માર્થ પ્રાણ ત્યાગીઓ ૦-૬-૦		૮-૧-૦
૧૨ ઇન્નમ જંગ બહાદુર ૧-૦-૦		૦-૨-૦
૧૩ હિદાયત પ્રકાશ ૧-૦-૦		૦-૧-૦

ઇસ્લામી વાર્તાઓનાં પુસ્તકો.

૧ શીરદોસે બરી	૧-૮-૦	૦-૨-૦
૨ તોબતન નસુદ	૧-૦-૦	૦-૨-૦
૩ શરાબ ખાના ખરાબ	૦-૨-૦	૦-૦-૬

૪ કીસમતની બલીહારી	૦-૧-૦	૦-૦-૬
૫ અનવરતું સ્વપ્નું	૦-૨-૦	૦-૦-૬
૬ શરાબનો દેવ-	૦-૦-૬	૦-૦-૬
૭ જંગે ત્રીપોલી બા. ૧.	૦-૧૨-૦	૦-૧-૦
૮ જંગે ત્રીપોલી બા. ૨.	૦-૧૨-૦	૦-૧-૦
૯ જીન્નાતનો કિસ્સો.	૦-૫-૦	૦-૦-૬
૧૦ નીઝામી વાર્તાઓ	૦-૧૦-૦	૦-૧-૦
૧૧ તમીમ અનસારીકા કીસ્સા	૦-૩-૦	૦-૦-૬
૧૨ જહાં કદર	૦-૭-૦	૦-૧-૦
૧૩ હખીમ અને લખીમ	૦-૮-૦	૦-૧-૦

ઇસ્લામી સુધારાનાં પુસ્તકો.

૧ ઇસલામની ચડતી પડતી	૦-૧૨-૦	૦-૧-૦
૨ ઉમ્મતનો વિલાપ.	૦-૨-૦	૦-૦-૬
૩ ઇસલામીઓનો ઠપકો	૦-૪-૦	૦-૦-૬
૪ મોહરમની ખુબીઓ	૦-૬-૦	૦-૧-૦
૫ અલ્લાહની ઓળખાણ	૦-૨-૦	૦-૦-૬
૬ ઇસલામના અર્થ		
૭ તવહીદ યાને અલ્લાહની		
એકત્વતા	૦-૨-૦	૦-૦-૬
૮ ચેરાગે ઇલ્હમ	૧-૦-૦	૦-૨-૦
૯ પુનર્જન્મ નિષેધ	૦-૪-૦	૦-૦-૬
૧૦ કોમી પંદનામા.	૦-૮-૦	૦-૧-૦
૧૧ ઇલાજે મુલ્ક	૦-૧-૦	૦-૦-૬

૧૨ ધલાજે હીર્સ

૦-૧-૦

૦-૦-૬

ધસલામી ધાર્મિક પુસ્તકો.

૧ હરજ કામના અકાયદ	૦-૩-૦	૦-૦-૬
૨ ધસલામના મોતી	૦-૮-૦	૦-૧-૦
૩ કુન્વતે જીલફકાર	૦-૪-૦	૦-૦-૬
૪ આઘાતે રસુલ	૦-૦-૬	૦-૦-૬
૫ કરબલાના શુરવીરો	૦-૦-૬	૦-૦-૬
૬ મક્કાની મુસાફરી	૮-૨-૦	૦-૦-૬
૭ જંગનામા મોહમદ હતીશ	૦-૬-૦	૦-૧-૦
૮ મુનાઝતે બારાં	૮-૧-૦	૦-૦-૬
૯ ખીખી મરીયમકા કીસ્સા	૦-૨-૦	૦-૦-૬
૧૦ વફાતનામા	૦-૧-૦	૦-૦-૬
૧૧ જમજમકી ખોપરી	૦-૧-૦	૦-૦-૬
૧૨ કીસ્સા શાહેરમ	૦-૧-૦	૦-૦-૬
૧૩ રઝાએએ પંજેતન	૦-૫-૦	૦-૦-૬
૧૪ સુન્તુન નુરની તફસીર	૧-૦-૦	૦-૨-૦
૧૫ જામે અબ્બાસી	૧-૮-૦	૦-૨-૦
૧૬ મુખતાર નામું	૧-૮-૦	૦-૨-૦
૧૭ માતમે મોહરમ	૦-૪-૦	૦-૦-૬
૧૮ શુલીસ્તાન શુજરાતી	૨-૦-૦	૦-૨-૦
૧૯ હેદર હુલાસ	૦-૧૨-૦	૦-૨-૦
૨૦ સજની સ્નેહાર્પણ	૦-૨-૦	૦-૦-૬

૨૧ અમવાએ કરખલા	૨-૦-૦	૦-૪-૦
૨૨ મુંબધથી મદીના	૨-૦-૦	૦-૨-૦
૨૩ એહવાલુ નીસા	૨-૦-૦	૦-૪-૦
૨૪ આદામે મુખમેઅત	૦-૪-૦	૦-૦-૬
૨૫ ઇમામ મેહદીના અનસાર	૦-૮-૦	૦-૦-૬
૨૬ ઇસલામના કીર્તી	૦-૮-૦	૦-૦-૬
૨૭ વખએફલ અખરાર	૦-૮-૦	૦-૦-૬
૨૮ રીસાલે ખેરાત	૦-૨-૦	૦-૦-૬
૨૯ ઇસલામની ખુળીઓ	૦-૧-૦	૦-૦-૬
૩૦ માતમે હુસેન	૦-૨-૦	૦-૦-૬

૨મુજી પુસ્તકોનું લીષ્ટ.

૧ કીતકમાળા	૦-૧૨-૦	૦-૨-૦
૨ વિવિધ મીઠી વાર્તાઓ	૦-૬-૦	૦-૧-૦
૩ અકગર-ખીરખલ	૧-૦-૦	૦-૩-૦
૪ કાના કુંભારની વાર્તા	૦-૧-૬	૦-૦-૬
૫ ગમ્મત ઘંટ	૦-૧-૦	૦-૦-૬
૬ ચુપ નહિ તો કહી દઇશ	૦-૧-૦	૦-૦-૬
૭ વાવડી ચસ્કી	૮-૧-૦	૦-૦-૬
૮ રમુજી ગમ્મતો	૦-૧-૦	૦-૦-૬
૯ કલી કોક સંગ્રહ	૦-૬-૦	૦-૨-૦
૧૦ મુલ્લાં દોખાળ	૦-૪-૦	૦-૦-૬
૧૧ અખુ દુલામા	૦-૩-૦	૦-૦-૬

પવિત્ર નકશાઓનો જથ્થો.

પ્રખ્યાત મસજીદો, ઇમાનો તથા ઝોલીયાઓના રોજઓ,
દીલકશ તુગરાઓ, માતખર દોઆઓ, આરેફ નામા, આપાતો,
સુંદર નસીહતો વીગેરેના રંગ ખે રંગી કાચના ફ્રેમમાં જડી
ધરતી શેઠામાં વધારો કરી શકાય તેવા નાના મોટા નકશા
ઓનો મોટો જથ્થો કાયમ તૈયાર રાખવામાં આવે છે.

નાના નકશાની કીંમત ૦-૧-૦ મોટાની કીંમત ૦-૨-૦
પોસ્ટેજ લેનારને સીર.

મળવાનું ઠેકાણું.

એદલજી ધનજી કાખા.

અમરેલી—કાઠીયાવાડ

સંજીવનામૃત ગોળીઓ.

સંજીવનામૃત ગોળીઓ, બવજીવ સેવ સદાય,
સંસારી સુખ ભોગવવા, અમૃત્ય એક ઉપાય.

જન્મથી જીંદગી પર્યંત મનુષ્ય માત્રના જીવનનો આધાર ધાતુ (વીર્ય) જ છે તે ત્યારે કેમ પણ કારણથી ક્ષીણ અથવા પાતળ થાય છે ત્યારે અંગ થાકી જવું, કળતર થવી, વાંસાનું ટાટવું, એહેરાનું ફીકું પડી જવું, મગજનું ખાલી પડવું, બેચેની વીગેરે અનેક રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. તે ધાતુ વિકારના તમામ રોગોનો નાશ કરી, લોહી અને વિર્યને વધારી જ્ઞાનતંતુઓને મજબૂત અને સતેજ કરી, પેશાબમાં, રક્તનામાં, તેમજ બીજે આડે માર્ગે જતી ધાતુને અટકાવી ખર્ચ અને કાપમનું પુરતવ પ્રાપ્ત કરે છે.

કિમત ગોળી ૪૦ ની ડબી ૧ નો રૂા. ૧ એક.

ગુપ્ત બાગની નસોની નજળાઇ દુર કરવા માટે,

તનુપ્રદિપ્ત તૈલ.

મફત અમુલ્ય ભેટ મફત.

વૈદ્ય સંજીવનામૃત સરોજ.

આ નામનું પુસ્તક એક પોસ્ટ કાર્ડ ઉપર પોતાનું નામ લખ લખી મોકલનારને મફત મોકલવામાં આવશે.

બહાર ગામ માટે એજન્ટો જોઈએ છીએ.

વૈદ્ય શા. શીવજી જેઠાભાઈ.

પ્રો. સંજીવનામૃત ઔષધ લય.

હૈડ ઓફીસ માંડવી બંદર-૬૨૭.

જમાનો બદલાયો છે.

જેઓ હમેશાં છાપાંઓ વાંચે છે તેઓ નકલીઆઓની જાહેર ખબર વાંચીને તુરત કહે છે કે એ તો નકલીઓ છે એટલે કે હાલનો જમાનો કેલવણીનો છે અને એથી અસલ કોણ અને નકલ કોણ તેની પરીક્ષા કેળવાયલા ગૃહસ્થો તુરત કરી શકે છે. અમારી જગ જાહેર શક્તિની હવા બાદશાહી યાકુતી અનંગ વિલાસનો દિવસે દિવસે વધારે ફેલાવો થતો જાય છે અને દરવર્સે હજારો રૂપીયાની આ રાજવંશી હવા ખપે છે. નકલીઆઓ ધુળ અને કચરાપટ્ટી જેવી હલકી હવા ઓની આગળ અથવા પાછળ યાકુતી એવું પુંછડું લગાડીને જાહેર ખબર આપે છે અને એથીજ જાહેર પ્રજાને ઘણીવાર અમે ચેતવણી આપેલ છે અને હાલ પણ ચેતવણી આપવાની જરૂર છે કે બાદશાહી યાકુતિ અનંગ વિલાસ સરકારમાં રજીસ્ટર થયેલી છે અને તેનો સરકારી રજીસ્ટર નંબર ૨૩૧ છે. નકલીઆઓની બનાવટી યાકુતિ ખાવાથી શરીરને નુકશાન છે અને એથીજ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું કે બાદશાહી યાકુતિ અનંગ વિલાસ તથા અમારાં જીવનોદય ઔપધાલયમાં ખતતી તમામ હવાઓ રાજકોટમાં અમારાં ઔપધાલયમાંજ મળે છે. અમારી કોઇપણ હવા કોઇને વેચવા આપેલ નથી તેમ અમારો કોઇ એજન્ટ નથી.

બાદશાહી યાકુતી અનંગ વિલાસ.

(આ હવાનો સરકારી રજીસ્ટર નંબર ૨૩૧ છે.)

આ હવા શક્તિની હવાનો રાજ છે. રાજ રજવાડા તથા પેસાદાર લોકો આ રાજવંશી હવા બહુજ પસંદ કરે છે. આ હવા ઉમદા દેશી વનસ્પતીની બનાવટ છે. નવું લોહી અને વીર્ય નવું બનાવનાર તાકાત માટે ઉંચામાં ઉંચી દેશી હવા જોઇએ. તો બાદશાહી યાકુતિ અનંગ વિલાસ છે. આ હવા વાપરવામાં કોઇ જાતની પરેશની જરૂર નથી. ૪૦ ગોળાની ડબી એકના રૂપીયા દર.

ડાક્ટર કલીદાસ મોતીરામ-રાજકોટ-કાઠીયાવાડ.

જીવાની રસતની બળ.

અને

મરદાઈ તાકાત ગઈ હોય તો.

જલદીથી અમારી એક રૂપીઓ કીમતથી તાકાત
માટેની મશહુર દવાનો તાકીદે

ઉપયોગ કરો.

અને પછી જુઓ કે પેલી ૧૦ અને ૫૦ રૂ. કી-
મત વાલી યાકુતિ વધારે ફાયદો કરે છે કે ! આએ
જે રૂપીઆની કીમતનો.

ગરીબડી દવા ?

અમારી દવાને તેની કદર પ્રમાણે તેના વાપરના-
રાઓ તરફથી

મુડદાઓને જીવતા કરનારાં.

નેા ખ.સ એલકાળ આપવામાં આવ્યો છે અને
તમે પોતે પણ જ્યારે વાપરશો ત્યારે તેના માટે જે
ખર હશે તે સાબીત કરશો.

આ દવા દુન્યના હુકીમોના ખાદશાહ હુકમાનની
હીકમતનો એક નમુનો છે જેથી તમારી

ગએલી તાકાત, જીવાનીની નખળાઈ, નસોનું ઢીલું પડવું

ખીમારીથી લોહીનું ઘટી જવું તેમજ તાકાતને
લગતી હરેક જગ્યાએ આ દવા ઘણીજ અકસીર છે

ગરીબો વાપરી આશીરવાદ આપે તેવા હેતુથી આ-
લીસ ગોલીની શીશી ૧ ની કીંમત રૂ. ૧) અને લે-
પની શીશી ૧ ની કીંમત રૂ. ૧) રાખી છે. પોસ્ટેજ
જીડું પાંચ રૂ. ની દવા મંગાવનારને ગોલીની બે શીશી
મફત ઇનામ મોકલવામાં આવશે. ખીન્ન કેટલાક ગંભીર
હરદોને માટે અમારી પાસે અસલ યુનાની જવાહેરાતો
છે જે માટે લખવાથી જણાવીશું.

નોટ:-પરમુલકવાળા ગ્રહસ્થોએ દવાની કીંમત ઉ-
પરાંત એક રૂપીઓ વધુ મોકલવો બ્રિટિશ પોસ્ટલઓરડર
મોકલવો, ત્યાં વી. પી. થતું નથી.

લખો—

મળવાનું ઠેકાણું—એમ. ઈ. હકી મ.

સીધપુર (નોર્થ ગુજરાત.)

અમૃતની પાન.

કોઈ મરદ ગમે તેવા કારણથી નપુથક થઈ ગયો હોય તો તેની મરદાઈને હું અમૃતની પાન સજીવન કરી આપી મરદ બનાવી આપું છું, પાતળા વીર્યને ઘટ કરી આપવાની મારામાં અમત્કારીક તાકાત બરેલી છે, જલદીથી વીર્યપાત થઈ જનારા માટે હું એટલી તો રોકાવટની શક્તિ અર્પણ કરું છું કે જેને માટે મને આશ્ચર્યદોષ મળી રહ્યા છે. મારા સેવનથી ધરણ માણસમાં પણ યુવાન જેવી તાકાત ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, વીર્ય ઝરવું, હાથ પગોનું ઠંડા થઈ જવું, પેશાબમાં જલદ થવી. આદિ બીમારીઓ મારી એક શીશીના વાપરવાથી દૂર થાય છે. નસોમાં પાણી બરાબ ગયું હોય તો એ પર ત્રણ દીવસ માલીસ કરવાથી ગુપ્તેન્દ્રીય સખ્ત બની જાય છે. ગમે તેવો તાવ આવતો હોય તે મારા સ્પર્શથી નાશી જાય છે. ઉધરસ તથા હમની બીમારી માટે મારો કોઈ હરીફ જગત પર નથી. હું આંખોમાં કુદરતી તેજને લાવી આપું છું. લીલા કે સુકા ગમે તેવા હરસને હું જડ મુળથી નાશ કરું છું. મારું નામ અમૃતની પાન છે. હું દરેક મનુષ્યના કુદરતી તાકાતને સજીવન કરી આપું છું. શીશી એકના રૂ. ૨ ઉપરની શીશી મંગાવનાર હાંદુસ્તાનના ગ્રાહકોએ પૈસા મનીઓર્ડરથી મોકલવા, અગર વી. પી. કરવા લખવું. આફ્રીકાના ગ્રાહકોએ પ્રથમથી પૈસા મોકલવા, કારણ કે ત્યાં વી. પી થતું નથી. નીચેને સરનામેથી મકસો.

હકીમ ગુલામમહમદ ઇલાહીબક્ષ.

૪ નવી પોસ્ટ ઓફીસ પાસે

અમરેલી—(કાઠીઆવાડ)

સહવારની મોજ !!

ખરે ખર એક ચાહેતું લહેજતદાર તાજગી
બરેલું ખાલું એ સિવાય ખીજું શું હોય ?
માટે ખરી લેહજત માગો ત્યારે તો ફક્ત

બાદશાહી ચાહે-પીજો

ખીજ કોઈ નહી.

કારણ કે એની ખુશમો અને સ્વાદ ધરેધર વખણાયેલા
છે અને તેવી ચાહેજ પીવી હોય તો પછી બાદશાહ ચા-
હેતું એક દીન પહેલાં ખરીદજો.

તમારો જીવ ખુશ થશે.

એવી અમારે ખાત્રી આપવાની જરૂર નથી. જે કોઈ ખ-
રીદે છે તેઓ પાછા લેવા આવેજ છે.

સગળે વેચાતી-સગળે વપરાતી

બાદશાહી ચાહે અને કોફી ડીપો.

માલેક એ. ડી. સાકરવાળા. જઠરીઆ મસજીદ મુ'બઇ.

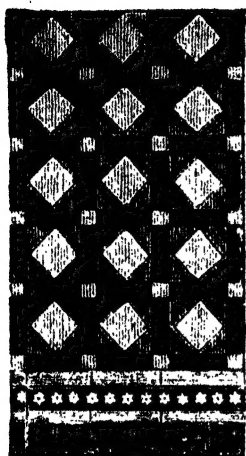
THE BOMBAY TILE MAR.

EST. 1888.

GULAMALI GULAMHUSEIN.

24 BANK STREET FORT BOMBAY.

FLOORING TILES.

Orders for all Ma
works, Table Tops, n
tablets, Plain euca
flooring Tiles DA
white glazed & Bro
mosaic tiles cen
Matalic ceiling. Stee...
galvanized wallpaper well
executed promptly at
Moderate Price.

સ્થાપન ૧૮૮૮

આરસના સફેદ પાટીઆ, લાદી, કાળી આરસની લાદી ફરનીચરમાં,
દીવાલમાં, જમીનપરની સુશોભિત લાદીઓ પલીસ કરવાનો સામાન
બ્રોકન મોઝેક ટાઇલીસ તથા બાયરમ અને મોરીમાં બેસાડવા લાયક
સફેદ ચળકતી ૬x૬ લાદીઓ, હાથછાપ શીમીટ, દીવાલપર જડવાના
ફેન્સી વાલ પેપર સ્તીલની જડવાની શીટીંગ ધણી કીશાયત ભાવે મળશે.

 અમારા પોતાના બનાવેલા માંગલોરી નક્કીયાં હીંમત
રૂ. ૫ થી મળશે.

ધી બોમ્બે ટાઇલ માર્ક.

ગુલામઅલી ગુલામહુસેન ૨૧ બેંક સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

